

PAPER DETAILS

TITLE: I. Dünya Savasi'nda Marne Cephesi ve Osmanli Devleti'nin Savasa Giris

AUTHORS: Refik Arikan

PAGES: 1-36

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/202963>

I. Dünya Savaşı'nda Marne Cephesi ve Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girişi

Refik Arıkan*

"Hazır ol Cenge, istersen sulh u salah!"¹

Özet

Birinci Dünya Savaşı, tarihin en önemli kırılma noktalarından biridir. Savaş sonrası dünya siyasi haritası büyük değişikliklere uğrarken, Osmanlı İmparatorluğu büyük toprak kayıpları ile birlikte tarih sahnesinden silindi. Ayrıca bu savaş II. Dünya Savaşı'na yol açtığı gibi günümüze de yansıyan pek çok siyasi ve sosyo-ekonomik etkileri oldu. Osmanlı Devleti açısından değerlendirildiğinde, savaşın gidişatını mutlak şekilde etkileyen Marne Cephesi'nin Osmanlı Devleti'ne etkileri incelendi. Almanların Marne yenilgisi sonrası savaştan beklentilerinin değişmesi ve zafere olan inançlarının azalmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin sonu belli bir savaşa girmiş olması da bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturdu.

Anahtar Kelimeler: I. Dünya Savaşı, Marne Cephesi, Goben ve Breslau, Enver Paşa, Liman von Sanders.

The Battle of Marne in the First World War and Ottoman Entry to the War

Abstract

World War I became one of the most important breaking points that changed the course of history. After the war, while borders of the defeated countries were undergoing a great change, Ottoman Empire, with great loss of lands, disappeared from the history scene. This war, as its consequences triggered World War II, caused to other political and socio-economic problems that continue today, especially in Balkans and Mid-East. With regard to Ottoman Empire, this study aims to analysis the motives of Ottomans' participation to this war and the effects of Marne Campaign that affected the course of the war absolutely. Even though Germans, after the defeat in Marne

* Yrd. Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, refikarikan@gmail.com, (Makale gönderim tarihi: 2016-03-04, makale kabul tarihi: 2016-03-30).

¹ Savaş öncesi her iki tarafın da ortak parolası; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, 9, TTK Yayınları, Ankara 1996, 363.

Campaign, lost their hopes, depending upon the changing of their expectations from the war, the fact that Ottomans were involved in a war whose result was deceive, also, constitutes the starting point of this study.

Key Wods: The World War I, Marne Battle, Goben and Breslau, Enver Pasha, Liman von Sanders

Büyük Savaşa Hazırlık

Alman İmparatoru Wilhelm II'nin Bismark'ı 18 Mart 1890'da başbakanlıktan çekilmeye mecbur etmesi ve ardından Alman Siyasetini belirlemede inisiyatif alması ile Almanya'nın iç ve dış politikasında önemli değişiklikler yaşandı. Almanya bu tarihten sonra Osmanlı Devleti ile yakınlaştı, Rusya ile Bismark döneminde kurulan beraberlikten de uzaklaştı. Rusya ise İngiltere ile ittifak kurma yolunu seçti. Almanya, bu siyaset değişikliği sonucu muhtemel bir savaşta iki düşman arasında kalma gibi bir riskle karşı karşıya kaldı².

Diğer taraftan Osmanlı Devleti de Avrupa'nın savaşa sürüklendiği bu dönemde ittifak arayışlarına girdi. Özellikle Trablusgarp Savaşı ile birlikte, Almanya'nın müttefiki İtalya ile karşı karşıya kalınması ve bu duruma Almanya'nın ses çıkarmaması, Osmanlı'yı İngiltere nezdinde ittifak arayışına sevk etti. Bir takım dolaylı görüşmelerden sonra Londra Büyükelçisi Tevfik Paşa tarafından 1 Haziran 1913'te İngiltere'ye ittifak yapma arzusu³ resmen iletilmişse de İngiltere'den cevap alınamadı. Aynı şekilde Rusya'ya da müracaatta bulunuldu ve Osmanlı Devleti'nin bu isteğini, 1914 Mayıs'ında Talat Bey başkanlığındaki heyet, Kırım'da Rus Hariciye Nazırı Sazonof'a ilettiyse de müspet cevap alamadı.

² Şevket Süreyya Aydemir, *Enver Paşa*, 2, Remzi Kitapevi, İstanbul 1986, 502.

³ Stanford J. Shaw, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu Savaşa Giriş*, TTK Yayınları, Ankara 2014, 8. Osmanlı Devleti, Rusya'nın Osmanlı topraklarındaki emellerinden vaz geçmesi için İngiltere ve Fransa'yı Üçlü İtilaf'a girme noktasında iknaya çalıştı. Nitekim bunun için Maliye Nazırı Cavid Bey, Berlin Sefiri Muhtar Paşa'nın da olduğu bir heyetle Londra'yı ziyaret etmiş ve bu ziyaretle Anadolu Demiryolları inşasında İngilizlere yeni imtiyazlar verilirken, Britanya fabrikalarından silah ve cephaneye alımı arttırılmış ve bu devlete donama için yeni gemi siparişleri verilmiştir. Bunların yanında başka imtiyazlar da verilmesine rağmen İngiltere ittifak isteğine olumlu bakmamış ve neticede Osmanlı Devleti, Alman safına kaymıştır.

Bahriye Nazırı Cemal Paşa marifeti ile Fransa ile görüşülürken⁴, Bulgaristan ve Yunanistan'a da ittifak teklifleri iletildi⁵. Bu ittifak girişimlerinin âkim kalması, Osmanlı Devleti'ni yalnızlık duygusuna iterken; Enver Paşa'nın savaşa Almanya'nın yanında katılabilmek için elini güçlendirdi. Ancak bu durum Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa girmesi için yeterli bir sebep midir yoksa Erdoğan Aydın'ın iddia ettiği gibi, bu kararı verenlerin sorumluluktan kurtulmak için abartılı bir şekilde kullandıkları bir argüman mıdır⁶, tartışılması gerekir.

İngiltere Başbakanı Asquith, Osmanlı Devleti'nin savaşa girişi ile ilgili yaptığı konuşmada; savaşta tarafsız kalması durumunda Türk Hükümeti'ne toprak bütünlüğü ve egemenlik haklarına saygı göstereceklerini bildirdiklerini, ancak hükümetin devlet menfaatlerini, Alman gemi ve altınlarına tercih ettiğini söylemiştir. Asquith, konuşmasının devamında bu işin müsebbibinin Türk yetkililer olduğunu ve Türk kavminin kendilerine kılıç çekenler olmadığını, sorumluluğun idarecilerde olduğunu vurgulamıştır⁷. İngiliz Başbakanı'nın değerlendirmeyi Osmanlı Devleti'nin cihad ilanının hemen ertesi günü yapmış olması oldukça dikkat çekicidir. Bu açıklama Osmanlı Devleti'nin savaşa girişi ile tespit yapmak yerine cihad ilanının etkisini kırmak için yapılmış hissiyatı uyandırmaktadır. Diğer taraftan Türk Milletini hariç tutup Osmanlı Hükümetini hedef alan bu söylem; Napolyon'un 1798'de Mısır'ı işgal sebebini Kölemen Beyleri üzerinden açıklaması ile benzerlik teşkil etmektedir. Asquith'in sözlerinin bu bağlamda samimi olmadığını

⁴ Nevzat Artuç, *Cemal Paşa*, TTK Yayınları, Ankara 2008, 186; David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış*, Epsilon Yayınları, İstanbul 2013, 46.

⁵ Aydemir, *a.g.e.*, 505-506; *Osmanlı İmparatorluğunun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ile Harbe Girişi*, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara 2014, 39-47; A. L. Macfie, *Osmanlı'nın Son Yılları*, Çev. Damla Acar-Funda Soysal, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003, 109-110; Mehmet Burak Durdu, *Türk-İngiliz İlişkileri*, Babil Yayınları, İstanbul 2004, 45-50; Erdoğan Aydın, *Osmanlı'nın Son Savaşı*, Literatür Yayınları, İstanbul 2013, 346. Almanlar dışındaki ittifak girişimlerinin ciddi olmadığını ve bunların savaş sonrası Almanlarla birlikteliğin getirdiği yıkımı gizlemek maksadıyla ortaya atıldığını ifade etmektedir. Diğer yandan Alman subaylarının Osmanlı Genelkurmayı'nda elde ettikleri nüfuz sayesinde olası böyle bir girişimi engelleyeceklerinin de açık olduğuna dikkat çekmektedir.

⁶ Aydın, *a.g.e.*, 346

⁷ Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, 1, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2013, 100.

Osmanlı Devleti'nin savaşa giriş sürecinde de takip edebiliriz. Nitekim Türk donanmasının Rus limanlarını bombalaması ve Osmanlı Devleti'nin savaşa dâhil olmasının üçüncü gününde İngilizlerin Çanakkale istihkamlarımızı hedef alarak 86 askerimizi şehit etmesi, hazırlıkların çok önceden yapıldığı izlenimi vermektedir. Burada Osmanlı-Alman ittifakı'nın 2 Ağustos'ta yapıldığı ve İngiltere'nin bu süre zarfında bu ittifaktan bihaber kalmayacağı da dikkate alınmalıdır.

28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan Veliahdı Ferdinand'ın Saraybosna'da Princip isimli bir Sırp tarafından öldürülmesi ile Avrupa'da gerginlik had safhaya ulaştı ve nihayetinde savaş kaçınılmaz oldu. Ancak burada üzerinde düşünülmesi gereken, Almanya'nın neden bu kadar hızlı bir şekilde harbe dâhil olduğu⁸ konusudur. 28 Temmuz 1914'te Avusturya'nın Belgrad'ı bombardımanı ile Sırbistan savaşı başlarken, bu duruma kayıtsız kalmayan Rusya 31 Temmuz'da seferberlik ilan etti. Bu arada Avusturya Hükümeti, Rusya ile vaziyeti konuşmaya istekliken⁹; Almanya'nın, Rusya'ya seferberliği durdurması yönündeki ultimatomu¹⁰ ve akabinde cevap alamadığı gerekçesiyle 1 Ağustos 1914'te savaş ilanı ile Rus-Alman savaşı başladı¹¹. Ancak Alman-Rus çatışması neden bu kadar çabuk başlamıştır ya da Almanya Rusya'ya savaş ilanında neden acele etti? Çünkü, Rusya'nın 31 Temmuz'da genel seferberliğe başlamasının hemen akabinde

⁸ Aydemir, *a.g.e.*, 509: Aydemir, Almanya'nın bulunduğu şartlar göz önüne alındığında bir dünya savaşını göze alabilecek ve bunu zaferle sonuçlandırabilecek durumda olmadığını ifade ederken, Almanların mistik duygularla böyle bir savaşa atıldıklarını ifade eder. Nitekim İmparator Wilhelm II, harbin ilanı münasebetiyle orduya seslendiği genelgede "Unutmayınız ki Alman Kavmi Tanrının seçkin kavmidir. Alman Kavminin imparatoru olamam haysiyeti ile Tanrının ruhu benim üzerime inmiştir. Ben Tanrının kılıcıyım. Tanrının savunucusuyum. Bana itaat etmeyenlerin vay haline. Bana itikat etmeyenlerin vay haline!" diyerek savaşın üstün Alman ırkının Tanrı adına bir savaşı olduğunu beyan etmiştir.

⁹ Aydemir, *a.g.e.*, 508.

¹⁰ Harry Elmer Barnes, *Who Started World War One*, The Barnes Review, Washington 2010, 22-23.

¹¹ Saraybosna'da cinayet olduğu esnada, Avusturya Balkanlar'da uygulayacağı siyaset planını hazırlamıştı. Kaleme alınan muhtıra ile yeni bir Balkan Birliği'nin sınırları çizilirken, Sırbistan'ı yalnız bırakmak ve Rus etkisini Balkanlar'da kırmak bu muhtıranın amacını teşkil ediyordu. Meydana gelen cinayet, Avusturya'ya bu planı uygulama fırsatı verdiği gibi, güce başvurma şansını da beraberinde getirmiştir: Pierre Renouvin, *1. Dünya Savaşı ve Türkiye*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2004, 224.

Almanya'nın Rusya'ya karşı savaşa girişmesi, ilk planda rakibi hazırlıksız yakalama ile ilişkili görülebilir. Bu hamle, savaş planlarının daha önceden yapıldığını da göstermektedir. Nitekim savaşa giden yıllarda, Rusya, Almanya'nın 65 milyon nüfusuna karşılık 200 milyona yaklaşan bir insan kaynağına sahipti. Diğer taraftan her geçen gün gelişen sanayisi, kömür, demir ve çelik üretim kapasitesi ile Avrupa'nın yükselen gücüydü. 1912 yılında Rusya'yı gezen Şansölye Hollweg, bizzat bu gelişmeye şahit oldu. Tüm bu gelişmeler, Alman askeri stratejistlerinin Rusya'yı 3-4 yıl sonrasına göre 1914 yılında daha kolay yenebilecekleri kanaati oluşturmalarına zemin hazırladı¹².

Almanya için Bismarck döneminden beri iki cephede savaşa sürüklenme endişesi, siyasete yön veren önemli bir düşünce iken, Almanya Rusya'yı karşısına almakla iki cepheli savaşı bizzat kendisi başlattı. Almanya'nın bu durumda Osmanlı Devleti'nden faydalanmak isteyeceği muhakkaktır. Nitekim Rusya'ya savaş ilanından 1 gün sonra, 2 Ağustos 1914'te Osmanlı-Alman İttifak anlaşması¹³ imzalandı.

Avrupa'nın başka kıtalarda etkinliği arttıkça, maddi hayatı buna bağlı olarak kıta dışına bağlandı. Temelde, diğer kıtalardan hammadde alıp, sanayi ürünleri satmaya dayalı sistem, Avrupa'yı tarım ürünleri ve diğer gıda maddelerinde dışa bağımlı hale getirdi. İngiltere, Almanya ve Belçika ile nispeten Fransa, refahlarını sanayi ürünlerini ihraç edip, hammadde ithal etme üzerine kurmuşlardı. Gittikçe artan nüfusun beslenmesi de bu ilişki ile bağlantılıydı. Nitekim Avrupa'da sanayinin gelişmesi ile tarımsal üretim sürekli düşerken; ABD, Arjantin ve Hindistan'ın buğdayı; Amerika ve Avustralya'nın eti bu eksikliği kapatmaktaydı. Diğer yandan, işçi sınıfının yükselen hayat standartları, kahve, kakao ve tütün gibi mamullerin ithalatını da arttırdı. Bu ilişkiler ağı, Avrupa'nın sanayi ülkelerini diğer kıtaların ekonomik durumunu etkileyen tüm olaylarla yakından ilgilenmeye zorladı. Bu sebeple, meydana gelebilecek bir genel çatışmada, içinde bulunmasalar dahi, Avrupalı Devletler ağır ekonomik problemlerle karşı karşıya gelebilirdi. Avrupa'da, bu tür tehlikeleri önlemek ve çatışma riskini azaltmak amacıyla pazarları aralarında paylaşma noktasında kurumsallaşmalar

¹² Sean McMeekin, *I. Dünya Savaşında Rusya'nın Rolü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012, 25-26.

¹³ Shaw, *a.g.e.*, 7; Aydın, *a.g.e.*, 347.

başladı. 1904 yılında demiryolu rayı fabrikatörlerinin mutabakatıyla kurulan Uluslararası Sendika, Alman, İngiliz, Belçika, Amerika ve Rusya'nın çıkarlarını koruyacaktı. Bu pazar paylaşımı ve işbirliği diğer alanlarda da devam etti ve pamuktan tütüne, kimya sanayinden cam işletmelerine pek çok alanda birliktelikler tesis edildi¹⁴. Tüm bu pazar paylaşımı ve işbirliğine rağmen Avrupa, kazananın da kaybedeceği böyle bir savaşa neden girdi? Bu soruya devam niteliğinde savaşın fitilini kim ateşledi, suali de eklenebilir. Savaş öncesi devletlerin psikolojik durumları göz önüne alındığında Almanya ve Rusya'nın farklı siyasi beklenti ve uygulamalarla diğerlerinden ayrıldığı görülür. Nitekim savaşın başladığı dönemde, emperyal iştahları büyük ölçüde doymuş olan İngiltere ve Fransa statükonun devamından yana iken Almanya ve Rusya ise savaş sonunda mevcut durumlarını daha da güçlendirmeyi bekliyorlardı. Pan-Germencilerin, Orta Avrupa, Anadolu ve Orta Afrika'ya hakim olma emelleri vardı. Ruslar ise Uzakdoğu'daki kazanımları için Batı sınırlarından emin olmak istiyorlardı. Diğer taraftan Rusların Kafkasya'dan İran'a doğru artan nüfuzları ve Boğazlar üzerindeki geleneksel istekleri de göz ardı edilmemelidir¹⁵.

Liddell Hart, savaşın sebebini daha geride gören bir bakış açısıyla *"Avrupa'yı patlamaya hazır hale getirmek için 50 yıl harcandı, infilak ettirmeye ise 5 yıl yetti"*der. Bu görüşünü de Almanya'nın bir dünya gücü olma arzusu¹⁶; Rusya'nın ihtiras ve idealizm karışımı yönetiminin Alman komşularını endişelendiren yayılması; Alsace-Lorraine'nin Fransa'da açtığı yara ve İngiltere'nin Almanya'nın kendi hegemonyasına karşı hislerini anlaması ile destekler. Bu gelişmelerin ilk halkası Bismarck'ın kurduğu ittifaklar gibi görünse de, o bu ittifakları bir çatışma kaynağı olmaktan ziyade Alman İmparatorluğu'nun barış içinde gelişmesini sağlayacak koruyucu kalkan olarak öngördü¹⁷.

¹⁴ Renouvin, *a.g.e.*, 137-139.

¹⁵ McMeekin, *a.g.e.*, 31.

¹⁶ Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1996, 245-250. Kenndy, Almanya'nın Avrupa'nın merkezinde ortaya çıkışı ve sanayide hızlı genişlemesinin, güçler dengesini tamamen değiştirdiğini vurgulayarak, bu durumun Alman siyasi ve askeri kanadında ve özellikle Bismarck sonrası dönemde yayılma isteğine dönüştüğünü ifade eder.

¹⁷ Hart, *a.g.e.*, 1-2.

Birinci Dünya Savaşında gördüğümüz "Topyekûnleşme" savaşı daha da yıkıcı hale getirdi. Bu duruma ise, milliyetçilik, ırkçılık, kitlesel siyaset, ağır silahlarla mücehhez kitle orduları, asker-sivil ayrımı ve endüstrileşmiş büyük ekonomiler gibi faktörlerin kesişmesi neden oldu. Böylece kapsamlı ve sürekli bir seferberlik hali devam ettirilebildi¹⁸. Bu duruma örnek teşkil etmesi açısından Kazım Karabekir'in savaşın hemen öncesinde Fransa'da şahit olduklarına bakılabilir. Fransa'da 14 Temmuz Hürriyet Bayramı hazırlıklarının her zamankinden farklı olduğu, büyük askeri geçit resimleri ile taçlandırılacağı ve gazetelerin de yaptıkları haberlerle heyecanı arttırdıkları görülmektedir¹⁹.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Arşidükü Fransuva Ferdinand'ın öldürülmesi sonrası başlayan kriz, Avrupa'yı bir savaşa doğru sürüklerken; bu tehlikenin farkına varan Avrupa Devletleri işi diplomatik yollarla çözmek için fırsat ararken, bir taraftan da seferberlik ilanları ile savaş hazırlıklarına başladılar. 28 Temmuz 1914'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'a savaş ilanı ve bu işin arkasında olan Almanya ile Rusya faktörü, olayı bir "Germen-Slav" mücadelesi şekline dönüştürdü. Yine de Avusturya-Sırbistan savaşı başladıktan sonra, Rusya'nın Almanya'ya anlaşmazlığın Lahey Adalet Divanı'nda çözülmesi önerisi; İngiltere'nin uzlaşma sağlanana kadar Belgrad ya da bir başka Sırp şehrinin garanti olarak Avusturya işgaline girmesini kabul etmesi, savaşı engellemek üzere iyi niyetli çabalardan sayılabilir. Almanya'nın bu öneriler karşısında tavır değişikliği ise ancak İngiltere'nin²⁰ bir Alman-Fransız çatışmasında tarafsız kalamayacağını açıklaması ile mümkün oldu. Bu açıklamayı beklemeyen ve İngiltere'nin kıta Avrupası'ndaki savaşta tarafsız kalacağını öngören Almanya, bir

¹⁸ Mehmet Beşikçi, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2015, 4, 39; Hovard, Michael, *1. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, Edt. Jay Winter-Geoffrey Parker-Mary R. Habeck, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012, 19-21.

¹⁹ Kazım Karabekir, *Birinci Dünya Savaşı Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, 27-30. Kazım Karabekir, İstanbul dönüşünde 13 Temmuz günü Peşte'ye gelmiş ve burada bir Macar memurdan aldığı malumatta Avusturya-Sırbistan savaşının çıkacağına dair tafsilatlı bilgiler almıştır.

²⁰ Hart, *a.g.e.*, 23-27. İngiltere, 23 Temmuz 1914'te Avusturya'nın Sırbistan'a verdiği ağır nota için, Almanya'nın Rusya, Fransa ve İngiltere'ye bunun makul ve kabul edilebilir olduğuna dair verdiği notayı şaşkınlıkla karşılamıştır. Nitekim bu dönemde İngiliz Dışişleri Bakanı Edward Grey, Almanya ve Avusturya'yı gerginliği azaltmak için ziyaret etmiş, ancak getirdiği önerilere müspet bir cevap alamamıştır.

taftan Avusturya'ya savaşın genişlememesi için telkinlerde bulunurken, diğer taftan da İngiltere'ye Fransa, Belçika ve Hollanda'nın toprak bütünlüğü ile ilgili teminat verdi. Ancak Almanya'da bu kısa bocalama sonrası savaş siyaseti ağır bastı ve Alman Genelkurmayı kısa ve kesin bir savaş için karşı tarafın hazırlanmasına fırsat vermeden saldırı planını devreye sokarak hazırlıklara başladı²¹. Meydana gelen gelişmeler, ülkeler arasında bir kamplaşma ve ittifaklar olmasına rağmen bunun Avrupa'yı top yekün bir savaşa sürükleyecek nitelikte olmadığını, savaşın beklenmedik bir şekilde yayıldığını göstermektedir²². Özellikle Avusturya'nın müzakere kabul etmez tutumu ve başlangıçta Alman İmparatorundan aldıkları destek, Sırbistan'ı ezme fırsatını kaçırmama gibi bir hırsla dönüştü. Almanya'nın, İngiliz tarafsızlığından şüphe etmesi ve Sırbistan'ın Avusturya notasını büyük oranda kabul ettiğini Kayzer'in görmesi ile birlikte Almanya'nın savaş isteği yerini diplomasi önceliğine bırakırken; Avusturya ise Almanya'nın desteğini kaybetme korkusu ile Ferdinand'ın öldürülmesinden tam bir ay sonra 28 Temmuz saat 11:00'de Sırbistan'a harb ilan ederek "Büyük Savaş"ın fitilini ateşledi²³.

Savaşın başlamasında Avrupa ordu kademelerinin rolü büyük oldu. Savaş isteği ve gafil avlanma korkusu ile hareket eden askerlerin tek düşünceleri ordularını harekete geçirmektir. Bu durum Avusturya, Almanya ve Rusya'da devlet adamları arasındaki barış isteği, generallerin rica ve telkinleri ile son buldu. 30 Temmuz'a gelindiğinde ordular idareyi ele aldılar. General Moltke, saat 14:00'de Avusturya Genelkurmayına gönderdiği mesajda İngiltere'nin yenilenen tekliflerini barış için reddetmelerini, Avrupa Savaşı'nın Avusturya-Macaristan'ı kurtarmak için son şans olduğunu ve kendilerini şartsız desteklemeye devam edeceklerini ifade etti²⁴.

I. Dünya Savaşı, Almanya için bir önleyici savaş olmaktan ziyade, Almanya'nın bir dünya gücü olarak büyüklüğünü tam anlamıyla kanıtlayabileceği bir savaştı. Alman düşünürlerinin ve siyasi liderlerinin

²¹ Karal, *a.g.e.*, 371-373; Renouvin, *a.g.e.*, 232.

²² Clark Christopher, *Sleepwalkers*, Penguin Press, London 2013. Bu kitapta da savaşın spontene bir şekilde geliştiğine vurgu yapılmaktadır.

²³ Hart, *a.g.e.*, 28.

²⁴ Hart, *a.g.e.*, 29-32.

çoğunun inandığı bu fikre göre, Almanya nasıl Fransa'yı Sedan'da yenerek Avrupa gücü haline geldiyse, dünya gücü haline gelmesi de İngiltere'yi yenilgiye uğratması ile mümkün olabilirdi. Ancak her şey e rağmen 1914 yılında Almanya'nın İngiltere ile savaşa girmesini gerektirecek hiçbir spesifik sebep olmadığı gibi, Almanya ve İngiltere birbirlerinin ticaret ortağıydı ve denizaşırı bölgelerde, çözülmemiş toprak anlaşmazlığı bulunmamaktaydı²⁵. Diğer yandan Almanya, Orta Avrupa'da üstünlüğünü her geçen gün devam ettirirken, Ortadoğu'ya da barışçıl siyasetle nüfuz ediyordu. Hatta İngiltere, Rusya'yı dengeleyebilmek için, Ortadoğu'da Alman nüfuzunun artmasına dahi göz yummaktaydı. Tüm bu koşullar altında Almanya'yı savaşa sürükleyen sebep derinden yaşadığı tatminsizlikti. Almanlar için İngiltere derinlerdeki hedefken, İngiliz muhafazakarları için de, Almanya'nın hedefinin okyanus üstünlüğü ya da Britanya İmparatorluğu'nun biziatihi kendisi olduğuna inanmaları için sağlam gerekçeleri vardı²⁶. Çünkü Alman İmparatorluğu 18 Ocak 1871'de resmen kuruluşu sonrası, kısa süre içinde İngiliz çıkarlarını tehdit eden Rusya'nın yerini aldı²⁷.

Savaşın Seyrini Değiştiren Cephe: Marne

Almanya birçok siyasi yanlış içerisinde savaşa sürüklenince savaşı çok kısa sürede kazanmak istedi ve planlarını da ona göre yaptı. Çünkü savaşın uzaması ile karşı tarafın deniz üstünlüğünü²⁸ kullanmak suretiyle sömürgelerinden insani ve maddi yardım sağlayabilme imkanı vardı. Savaşın başında Alman Başbakanı Betman-Holveg'in, savaşın şiddetli ancak çok kısa bir fırtına olacağına dair sözleri ve savaş süresinin dört ay olacağına dair beklenti ve hazırlıkları bu durumu ispatlamaktadır²⁹.

²⁵ Hovard, *a.g.e.*, 24.

²⁶ Hovard, *a.g.e.*, 26-27.

²⁷ Fromkin, *a.g.e.*, 31.

²⁸ Henüz savaşın başlarında 28-29 Ağustos 1914'te Heligoland Körfezindeki Alman-İngiliz mücadelesinde, Almanlar üç kruvazör kaybetmişler ve bu durum Almanlarda bir deniz başarısı sağlama ümidini kırmıştır: Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, 3/1, TTK Yayınları, Ankara 1991, 48.

²⁹ Bayur, *a.g.e.*, 34.

Almanya'nın I. Dünya Savaşı'nda Fransa karşısında tatbik etmeye çalıştığı plan Schlieffen Planı olarak bilinir. 1891-1905 yılları arasında Alman Genelkurmay Başkanlığı yapan Schlieffen, 1900 yılında hazırladığı ve Almanya'nın Fransa ve Rusya ile aynı anda savaşma ihtimali karşısında yaptığı planla önce Fransa'yı ve akabinde Rusya'yı ezmeyi hedeflemişti. Ancak bu planda Belçika'nın tarafsızlığını çiğnemek yer almıyordu. Kartacalı Annibal'ın Cannas'da yaptığı gibi Fransız ordusunu kuşatmak ve yok etmek planın asli unsuruydu. Bu plan 12 kolordudan oluşan 3 ordu ile Verdun'un kuzeyinden Meuse Irmağını geçmek ve Fransız ana kuvvetlerini kuşatmak üzerine kurgulanmıştı. Schlieffen, Fransız-İngiliz yaklaşması sonrası planını 1905 yılında revize etmiş ve Belçika topraklarından geçilerek Paris'e ulaşılması düşünülmüştür. Bu plana göre Alman saldırısını Verdun ile Belfor arasında bekleyip tahkimatını buna göre alan Fransız ordusu, güneybatı istikametinden kuşatılarak imha olunacaktı³⁰.

Almanya'nın savaşın başında uygulamaya koyduğu Schlieffen Planı'nın başarıya ulaşması Fransa tarafından son anda engellenebildi. Marne'de Alman Genelkurmayı daha atak davranabilse, Fransızlarda başlayan panik havası devam etse, bu plan başarıya ulaşabilirdi. Eğer Fransa burada yenilseydi, Rusya muhtemelen kısa süre içinde barışa razı olacaktı. Bu durumda Avusturya, Sırbistan'ı ezme fırsatını yakalayacak ve sonu gelen monarşinin ömrünü uzatabilecekti. Bu durumda Kıta Avrupası'na Almanya hakim olurken, İngiltere, Bonapart döneminde olduğu gibi Avrupa'dan atılacaktı. Ancak Almanlar tüm hesaplarını, Prusya askeri geleneğinin düsturu olan ve savaşların karada yani muharebe meydanlarında kazanılacağına dair inançları üzerine yapmıştı. Deniz egemenliğini sağlamadan kalıcı zaferi kazanamayacağını anlayan Almanlar, bir yıl sonra taktik değiştirerek düşmanları ile yıpratma savaşlarına girdi ve bu taktikle Rusya'nın savaştan çekilmesini sağladı. Ancak bu savaş hali, Avusturya'yı çöküşe sürüklediği gibi, ABD'nin desteğini alan İngiltere ve Fransa karşısında da Almanya'nın sonunu hazırladı³¹. Nitekim böyle bir sonu çok erken fark eden Alman Başkomutanı Falkenhayn, Marne yenilgisini takip eden iki ay içinde, kısa sürede büyük bir zafer kazanma ihtimalinin

³⁰ Hart, *a.g.e.*, 54-56; Bayur, *a.g.e.*, 36-37.

³¹ Hovard, *a.g.e.*, 27-28.

kaybolduğunu ve düşmanlarını bölerek kendilerini kurtarmazlarsa, meydana gelecek yıpratma savaşında tükenme riski ile karşı karşıya kalacaklarını ifade etmiştir³².

Schlieffen Planını savaş esnasında uygulamaya koyan Başkomutan Moltke, Alman ordusunun dizilişinde önemli değişiklik yaptı. Önceki planda sınırı korumaya çok az kuvvet ayrılıp, asıl kuvvetlerin Fransız ordusunu çevirip imhaya yönlendirildiği görülürken, Moltke bu plana göre öngörülür kısmi işgalleri engellemek pahasına sınırı koruyacak orduyu güçlendirerek asıl saldırıyı yapacak kuvvetleri azalttı. Almanların bu hareketine karşı Fransız ordusu Schlieffen'in öngörüsünde olduğu gibi ağırlığını Alman sınırına yığmıştı.³³

Bu arada iki tarafın asker sayıları ve askere alım mantıklarına bakıldığında ise şu tablo ortaya çıkar; 1914'te Fransa, 41 milyon nüfusa karşılık 827 bin kişiyi silah altına almışken; Almanya ise 68 milyon nüfusa karşılık 870 bin kişilik bir orduya sahipti. Almanya'nın kalabalık nüfusuna karşılık daha az asker silah altına almasında subay takımının kimlerden olacağı önemli rol oynamıştır. Nitekim Alman Savaş Bakanı Von Einen, yeni birlikler kurulması hususundaki isteğine karşın Genelkurmay Başkanı Schlieffen'e verdiği cevapta, kalabalık demokratik unsurları subay olarak kullanmanın sakıncalarından bahseder. Bu olaydan on yıl sonra Alman Savaş Bakanı Heeringen ile Genelkurmay Başkanı Von Moltke arasında da benzer yazışmalar vardır. Almanlar orduda subaylardaki hakimiyetin asilzadelerde olmasına dikkat etmiş, bu durum ise daha az askerin orduya alınması ile sonuçlanmıştır. Almanya'nın eli silah tutanların çoğunu askere almaması ve talimsiz bırakmasının özellikle Marne vuruşmasından sonra eksikliği hissedildi ve Almanya bu savaş sonrası gerekli talimleri yaptırmadan silah altına aldığı binlerce askerini savaşa sürerek aşırı asker kayıplarına uğradı. Diğer taraftan Almanya savaşa almadığı kitleyi savaşa sürerek insan gücü açığını kapatırken, Fransa ise bunu müttefikleri ve sömürgelerinden tamamlama yoluna gitti³⁴.

³² Stevenson, David, *1. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, Edt. Jay Winter-Geoffrey Parker-Mary R. Habeck, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012, 74.

³³ Hart, *a.g.e.*, 56; Bayur, *a.g.e.*, 38; Renouvin, *a.g.e.*, 271. Moltke altı haftada Fransız ordusunu kesin yenilgiye uğratacağına inanmaktadır.

³⁴ Bayur, *a.g.e.*, 2-3.

Almanların, ilk olarak Fransa'yı hızlı bir şekilde savaşı dışına itmeyi amaçlayan Schlieffen Planı, 4 Ağustos 1914'te Belçika'ya saldırımları ile işlemeye başladı. Bu saldırı ile güvenliği tehlikeye giren İngiltere 5 Ağustos'ta Almanya'ya savaş ilan etti³⁵ ve General French komutasındaki birlikleri Fransa'ya gönderdi. Belçika Ordusu, aldığı yenilgilerle Anvers'e çekilirken bu durum Almanya için önemli bir problem teşkil etti. Çünkü çevirme esaslı planda Belçika ordusu, Almanların arkasında kaldığı gibi İngiltere'den de yardım alabilecek konuma yerleşti. Bu handikapa rağmen Alman ordusunun Belçika üzerinden ilerleyip Kuzey Fransa'yı işgali üzerine, Fransız Genel Kurmay Başkanı Joffre, Almanları karşılamak üzere kuzeye ordu yönlendirdiği gibi Almanların imha hareketini engellemek için de genel bir geri çekilme emri verdi. Diğer taraftan Rusların doğu Prusya'da ilerlemeleri üzerine iki kolordu Moltke tarafından buraya yönlendirildi ve Almanların Fransızlar karşısında kuvveti azaldı. Bu iki kolordu doğu sınırına ulaşmadan mevcut Alman birlikleri, Rusları geri püskürtmeyi başardığından hiçbir işe yaramadı³⁶.

Alman ordularının ilk ilerleyişi Fransızlarda endişeye sebep olduğundan Paris'te bulunan hükümet ve resmi daireler 2 Eylül 1914'te Paris'ten ayrıldı ve Bordeaux'a taşındılar. Alman tehdidinin atlatılması sonrası ise 10 Aralık'ta tekrar Paris'e döndüler. Hızlı Alman ilerleyişi karşısında Fransızların taktiksel geri çekilmeleri Almanları yanılttı ve özellikle Almanların sağ kanadı Paris'i arkalarında bırakarak Marne Irmağını geçmek suretiyle Fransızları kovalamaya başladı. Klük idaresindeki Alman ordusunun ihtiyatsız bir şekilde ilerleyişini gören Paris komutanı General Gallieni, General Joffre'ye bu Alman ordularını Fransız ordusunun sol kanadı ile Paris'teki ordu ve İngiliz kuvvetleri ile ezmeyi teklif etti ve Fransız saldırısı ile Alman ordusu geri çekilmeye mecbur oldu. 5-10 Eylül 1914 tarihlerinde vuku bulan ve tarihe Marne Zaferi olarak geçen bu savaşta Almanlar, Fransızların tamamen yenildiklerine inanmalarının getirdiği ihtiyatsızlığın cezasını çekti ve imha etmeyi planladıkları kuvvetler karşısında yenildiler³⁷.

³⁵ Aydemir, *a.g.e.*, 510

³⁶ Bayur, *a.g.e.*, 39; Renouvin, *a.g.e.*, 271.

³⁷ Bayur, *a.g.e.*, 41-43, Ian Summer, *Marne 1914*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2015.

Marne'de, Fransa ve Almanya yakın güçlere sahip olsalar da, savaşın gidişatını iki tarafın genelkurmayının aldığı kararlar belirledi. Alman Başkomutanı Moltke'nin, bu savaş sırasında, risk almayan tavrı; Fransızların düştüğü zor durumu anlayamaması ve karargahının cepheden çok uzakta olması gibi sebeplerle Almanya'nın lehine ilerleyen savaşın, Fransız zaferi ile sonuçlanmasında etkili oldu. Diğer taraftan, Alman Birlikleri, sınır savaşları sırasında meydana gelen kayıpları dolduramamışken, Fransızlar kuvvetlerini kolayca takviye ettiler. Hatta yardıma gönderilen Alman askerlerinin önemli kısmı hâlâ trendeyken savaşın nihai sonucu belli oldu.³⁸

Marne'deki çekiş Almanya'nın savaş kazanma ihtimalini ortadan kaldırdığı gibi, İngiltere için ise hazırlanmak, sömürgelerindeki kaynaklardan faydalanmak ve Almanları abluka ile ezmek için imkan yarattı. Bu açıdan bakıldığında Almanların Marne'deki kayıpları ile aynı tarihlerde Ruslara karşı kazandıkları zaferlerin pek de ehemmiyeti yoktur. Moltke'den sonra genelkurmay başkanlığına getirilen Falkenhayn, Marne yenilgisini değerlendirirken, bu durum sonrasında artık kısa bir savaş ümidi kalmadığını ve esas mücadelenin İngiliz ablukasına karşı olacağını ve her şeyi kısmak gerektiğini söylemektedir. Bu değerlendirme yapıldığında Osmanlı Devleti henüz savaşa girmemişti ve Almanların savaştan ümidi kestikleri dönemde savaşa dâhil oldu³⁹.

Almanların Marne'deki gerilemeleri ve sonrasında "Denize Doğru Yarış" olarak adlandırılan mücadeleler sırasında; Fransa, Rusya'yı doğudan saldırmaya noktasında sürekli teşvik etti. Ancak Almanlar doğu cephesinde Rusya ile mücadelelerinde artarda başarılar elde ederek tehlikeyi savuşturdular. Tannenberg ve Mazuri çatışmalarında üstün lojistik güçleri ile⁴⁰ Rusları yenilgiye uğratıp geri çekilmekte olan Avusturya'nın yardımına koştular. Almanlar, bu zaferler ile birlikte Varşova yakınlarına kadar ilerlemişlerse de Sibir kolordularının yardımı ile toparlanan Ruslar, Varşova Vuruşmaları ile Almanları geri çekilmeye zorladı. 15-23 Ekim 1914 tarihleri arasındaki bu gelişmeler Osmanlıları

³⁸ Renouvin, *a.g.e.*, 287-288.

³⁹ Bayur, *a.g.e.*, 52.

⁴⁰ Bu cephede Ruslar günde 90 tren hareket ettirebilirken, almanlar 400 tren hareket ettirmektedir: Bayur, *a.g.e.*, 47.

savaşa sürüklemek için yapılan baskıyı da arttırdı ve nihayetinde 29 Ekim'de Osmanlı Donanması'nın Rus limanlarına yaptığı saldırının gerçekleşmesinde bu durumun tesiri oldu⁴¹.

Almanya'nın Yeni Beklentileri ve Osmanlı-Alman İttifakı

İttihatçılar, Osmanlı Devleti'nin son yüzyılda geçirdiği tecrübelerden çok etkilenmişlerdi. Büyük toprak kayıpları, diplomatik yenilgiler ve ağır ekonomik koşullar sonucu, Avrupa yanlısı reformist kuşaklar, yerlerini daha radikal ve genç gruplara bıraktı. Aslında savaşa girmek 1914 yazında birden ortaya çıkmış düşünce değildi. Balkan Savaşlarından itibaren gazeteler, siyasi dernekler ateşli toplantılarla halkı genel bir seferberliğe yöneltmeye çalışmışlardır. Ahenk Gazetesi'nin *"Namusumuzu ve tamamiyet-ı milliyemizi muhafaza edecek o eski hukuk-ı düvel kitapları değil, ancak harptir"* başlığı buna örnek teşkil etmektedir. Diğer taraftan Balkan Savaşları sonunda, Edirne'nin askeri yolla geri alınması, kararlılık ve eylemle devletin kurtarılabilceği ümidini güçlendirdi⁴².

Savaşın başlaması ile Osmanlı Devleti için tarafsız kalmak ya da taraflardan birini seçmek gibi alternatifleri olsa da bunlardan hiçbiri tam başarı vaat etmiyordu. Böyle bir durumda Osmanlı idarecilerinin bir kısmı için en kuvvetli en az tehditkar gözüken Almanya ile ittifak kurmak daha mantıklı geldi⁴³.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı İmparatorluğu üzerinde belirgin bir Alman nüfuzu olsa da, bunu tüm alana teşmil etmek mümkün değildir. 1914 yılında bile İngiltere ile Avusturya'nın Osmanlı Devleti ile olan ithalat ve ihracatı Almanya'dan fazlaydı. Almanların özellikle askeri alanda artan nüfuzları ekonomik yatırımlarla paralel büyümüşse de askeri alanda daha yakın bir işbirliği söz konusuydu. Nitekim Osmanlı Devleti'nin Balkan bozgunu sonrası Almanya'dan yardım talebi karşılıksız kalmamış ve Dünya Savaşı'nda da Osmanlı

⁴¹ Bayur, a.g.e., 46-47

⁴² Mustafa Aksakal, *Harb-i Umumi Eşiğinde*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, 5, 10, 21, 27-29.

⁴³ Macfie, a.g.e., 129.

topraklarında kalacak olan Liman Paşa komutasında bir heyet İstanbul'a gönderilmişti⁴⁴.

Osmanlı Devleti'nin savaş öncesi orduda yaptığı ıslah çalışmalarında, 14 Aralık 1913'de 42 subaydan müteşekkil bir heyetle İstanbul'a gelen Liman Von Sanders, her ne kadar ülkede Alman nüfuzunun bir yansıması gibi görünse de, Osmanlı Devleti yalnızca Almanlardan yararlanmadı. Nitekim Liman Paşa'dan bir müddet evvel, Osmanlı Donanmasının düzenlenmesi, İngiliz Amirali Limpus'a verilirken, Fransız General Baumann başkanlığındaki bir Fransız heyeti de jandarma teşkilatını ıslah etmek için İstanbul'a geldiler⁴⁵.

Liman Paşa, Osmanlı-Alman birlikteliğinin en önemli figürlerinden birisi olup hatıratında ittifaka dair pek çok ayrıntıyı paylaşmıştır. Sanders, Ağustos 1914 başında, Tarabya'daki Alman Sefaretine çağrıldığını ve burada Wangenheim ile Enver Paşa'yı Türk-Alman ittifakını hazırlarken bulduğunu ifade eder. Toplantıda, kendisine Türkiye'nin savaşa girmesi durumunda Alman Askeri heyetini nasıl kullanacağını sorduklarında, Liman Paşa, askeri heyet Türkiye'de kalırsa ve Türkiye savaşa dâhil olursa; Alman subayları, harpte etkili olacakları makamlara getirilmelidir demiştir⁴⁶. Ancak Almanların savaş öncesi Osmanlı'yı değerli bir müttefik olarak görmedikleri söylenebilir. Nitekim Enver Bey, Alman Büyükelçi Wangenheim'e yaklaşan savaşta Almanya'nın yanında olma; Boğazları Müttefikler lehine kapatarak Rusya'yı yalnızlaştırma ve Rusya'ya karşı Kafkaslarda cepheler açma; Süveyş Kanalı'nda İngiliz hakimiyetini tehdit etme gibi öneriler sunduğunda beklemediği bir ilgisizlikle karşılaştı. Alman büyükelçi, cevaben Türkiye ve Bulgaristan'ın blok halinde bile değerli bir müttefik olacağının şüpheli olduğunu beyan etti. Almanların Osmanlı Devleti'ne karşı bu bakışlarında temel faktör Balkan Savaşlarında yenilmiş ve

⁴⁴ Macfie, *a.g.e.*, 108.

⁴⁵ Liman Von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968, 13, 15, 28; Karal, *a.g.e.*, 375; Renouvin, *a.g.e.*, 292; Justin McCarthy, *Osmanlıya Veda*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2006, 183.

⁴⁶ Sanders, *a.g.e.*, 37.

modern savaşı kaldırma ihtimali olmayan bir orduya sahip olması hasebiyle kendilerine yük olacağı endişesiydi⁴⁷.

Yusuf Akçura, savaşa girişimizi yorumlarken, Osmanlı Devleti için esas olanın savaşa girmekten ziyade barışı devam ettirmek olduğunu söyler. Devamında ise savaşa katılmama gerekliliğini, ordunun ihtiyaçları, kış harbi yapmasının maddeten mümkün olmaması, savaşın uzama ihtimaline karşı kaynaklarımızın yetersizliği, İtilaf Devletleri ile sınırlarımızın olması ve savaş durumunda coğrafi şartlar sebebiyle müttefiklerimizden yardım alamama gibi sebeplere dayandırır⁴⁸.

Gazeteci Ziya Şakir, hatıratında Osmanlı Devleti'nin savaşa giriş sürecini değerlendirirken; Avrupa Devletlerinde seferberlik hareketleri devam ederken, umumi bir harpte Türkiye'nin coğrafi vaziyeti tarafsız kalınamayacağını gösterdiğinden Osmanlı idarecilerinin telaşının arttığını ifade eder. İttihatçılar kısa sürecek bir savaşta tarafsız kalmanın mümkün olduğunu, ancak harbin uzaması durumunda tarafsız kalmanın mümkün olmayacağını öngörmüşlerdir. Nitekim Rusya ve Fransa ile yürütülen görüşmelerden bir sonuç alınamaması üzerine Üçlü İttifaka müracaat etmek icap etmiş ve İttihatçılar Boğazlara hakimiyet sebebiyle bu ittifaktan ümitvar olmuşlardır. Sadarette Sait Halim Paşa, Talat Paşa ve Enver Paşa arasında yapılan görüşme neticesinde Alman Büyükelçi Wangenheim'e ittifak teklifi götürülmüştür⁴⁹.

⁴⁷ Macfie, *a.g.e.*, 109-111. Alman İmparatoru Wilhelm II, bu tartışmayı duyunca, büyükelçinin söyledikleri pratikte her ne kadar doğru olsa da Avusturya'ya destek için her desteğin önemini işaret etmiş ve Alman politikası değişmiştir. 27 Temmuz'da Almanların yeni politikaları belirlenirken, bir hafta sonra ise Almanya ile ittifak anlaşması imza edilecektir.

⁴⁸ Yusuf Akçura, "Osmanlı Devleti Umumi Harp'te Tarafsız Kalabilir miydi?", *Teori Dergisi*, 143 (Aralık 2001), 59.

⁴⁹ Ziya Şakir, *Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik*, Çatı Yayınları, İstanbul 2007, 18-19; Osmanlı İmparatorluğunun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları İle Harbe Girişi, 55-56. Enver Paşa, 22 Temmuz'da Alman Büyükelçi ile görüşüp Osmanlı Devleti'nin Almanya ile ittifak isteğini iletir ve bu gerçekleşmezse İtilaf Devletlerine taraftar olan nazırların ağır basacağını söylemiştir. Wangenheim Enver Paşa ile bu görüşmeyi Berlin'e aynı gün rapor eder. Bu raporda Sadrazam Said Halim Paşa, Talat Paşa, Halil Paşa ve Enver Paşa'nın Alman ittifakını çok istediğini ve savaşın İttifak lehine sonuçlanacağına inandıkları da görülmektedir.

Osmanlı Devletinin İttifak bloğuna katılmak için 1887, 1909 ve 1912 yıllarında yaptığı girişimler, böyle bir anlaşmanın kendilerini Rusya ile savaşa sokabileceği endişesi ile reddedildi⁵⁰. Nitekim aynı durumu dönemin Berlin Sefiri Mahmud Muhtar Paşa da anlatmaktadır. Avrupa'nın savaşa sürüklendiği 1914 yazında, İstanbul'daki Avusturya sefiri, Üçlü İttifak'a yaslanmak maksadıyla Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan ve Romanya ile ittifakını istediği halde⁵¹ Alman elçisi Wangenheim, Osmanlı Devleti'nin bunca zaafı dikkate alındığında, destekten ziyade yük olacağı düşüncesini taşımaktaydı. Talat Paşa ise Almanya ile ittifak isteğinin 1913 yılında Wangenheim'e gayr-ı resmi surette söylendiğini, fakat Alman elçinin Türkiye'nin ittifak kabiliyetini kazanmadığı gerekçesi ile bunu reddettiğini⁵², ancak 1914 ortalarında Alman Sefaret'i'nin kendilerine dönerek bir ittifakname hazırlandığını ve bunun akâbinde Saraybosna cinayeti ve Avusturya-Sırbistan olayı meydana gelince Almanya'nın ittifak arzusunun gayesinin de anlaşıldığını mütareke sonrası toplanan İttihat ve Terakki Kongresinde beyan etmiştir⁵³.

Ağustos başında Türkiye'nin Almanlarla ittifak imzalamasına rağmen, savaşa girip girmeyeceğinin belli olmaması ve Almanya'nın savaşa başlaması üzerine, Liman Paşa Alman İmparatoruna çektiği telgrafla bütün Alman subaylarının Almanya'ya geri çağrılmasını istemiş, ancak gelen cevapta; Türkiye'de kalmaları ve Türkiye'de kaldıkları sürenin Alman ordusunda geçiyor gibi hesaplanacağını ifade edilmiştir⁵⁴.

Ağustos ayının ikinci yarısında, Alman elçisi Wangenheim, Amiral Souchon, Alman kara ve deniz ataşeleri ile Enver Paşa ve Liman Paşa'nın katıldığı toplantıda; ileride Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi durumunda Süveyş'e yapılacak bir askeri hareketin faydalı olup olmayacağı tartışılmıştır. Bu toplantıda, denizciler böyle bir harekate

⁵⁰ Shaw, *a.g.e.*, 8.

⁵¹ Osmanlı İmparatorluğunun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları İle Harbe Girişi, 51.

⁵² Mahmud Muhtar, *Maziye Bir Nazar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, 230. Alman İmparatorunun 24 Temmuz'da Wangenheim'in çekimserliğini bertaraf ederek ittifak emretmesi ile birlikte, Almanya ile ittifak görüşmeleri 27 Temmuz'da başlamış ve Wangenheim 4 Ağustos saat 16:00'da Berlin'e ittifakın imza edildiğini rapor etmiştir.

⁵³ Muhtar, *a.g.e.*, 229.

⁵⁴ Sanders, *a.g.e.*, 38.

taftar iken, Liman Paşa ise Odesa-Akkirman taraflarından bir çıkarma fikrini savunmuştur⁵⁵. Liman Paşa'nın bu tavrının Alman Karargâhının aksine daha gerçekçi olduğu görülür. Yine Liman Paşa, Türk kamuoyunun Almanya lehindeki duruşuna zarar getirecek davranışlara da karşı durmuş ve bu bağlamda, Alman sefirinin Goben ve Breslau'yu Alman bayrağı ile Karadeniz'e çıkarmayı düşündüğünü duyunca, 20 Eylül 1914'te Tarabya'ya giderek böyle bir harekete başvurmamasını, aksi takdirde Osmanlı Devleti'nin bu gemileri satın aldığına dair yalanı ortaya çıkıp Almanlara karşı halkın düşmanlığını tahrik edebileceği için kararlı bir şekilde rica etmiştir⁵⁶. Bu kayıtlardan, Almanların Osmanlı Devleti'ni savaşa dâhil etmek için Goben ve Braslau'yu kullanmayı planladıkları anlaşılmaktadır. Bu konudaki görüşmenin tarihi de dikkate alındığında, Almanların Marne yenilgisi sonrası Batı cephesinde zor duruma düştükleri döneme rastladığı görülür. Nitekim bu durumu Marne sonrası Almanların Osmanlı Devleti'nin bir an önce savaşa girmesi noktasındaki istekleri de delillendirir.

Kazım Karabekir'in Avrupa ziyaretinden dönüşü sonrası (14 Temmuz), Enver Paşa ile yaptığı görüşmede: Enver Paşa, Kazım Karabekir'in görüşlerini beğenmeyerek, savaşta en önemli faktörün sürat olduğunu, Alman Ordularının yıldırım hızı ile Fransa'yı ezerek saf dışı bırakabileceğini ve savaşın kaderine en fazla tesir eden gelişmenin de bu olacağını belirtir. Devamında böyle bir zaferin İtilaf grubunu dağıtacağını ve tarafsızların savaşa girişine engel olacağını belirttikten sonra bu savaşın bir dünya savaşı olacağına dair Kazım Karabekir'in öngörüsünü kabul etmedi⁵⁷. Benzer beklentiler sefaret raporlarına da yansımıştır. Viyana Sefiri Hilmi Paşa 5 Eylül 1914'te Hariciye Nezareti'ne sunduğu raporda; Almanların Fransa karşısında yürüttüğü plan ilgili detaylı bilgiler vermektedir. Raporda Almanlar'ın bir haftaya kadar Paris'i ele geçirmelerinin ümit edilmesi, henüz savaşa girmemiş bir devletin bürokrasisindeki durumu anlatması adına dikkat çekicidir. Bu raporda savaşın gidişatı ile ilgili beklentilere bakıldığında, Almanya'nın

⁵⁵ Sanders, *a.g.e.*, 41. Liman Paşa burada, İngilizlerin deniz üstünlüğünden bahisle karadan yapılacak hareketin zorluklarına ve başarı şansının az olmasına dikkat çekmiştir.

⁵⁶ Sanders, *a.g.e.*, 48.

⁵⁷ Kazım Karabekir, *Birinci Cihan Harbine Neden Girdik*, 1, Emre Yayınları, İstanbul 1995, 49.

Fransa'yı sulhe zorlayarak, büyük bir savaş tazminatı karşılığında bu cepheyi kapatacağını, Belçika'ya bir Alman Prens atanmak suretiyle, buranın Almanya'ya dâhil olacağını ve Fransa'nın barış yapmak zorunda kalacağından Almanların buradaki askerlerini Rusya üzerine göndereceği ifade edilmektedir. Bu durumda Rusya'nın Avrupa'da ağırlığının kalmayacağı ve tamamen Asyalı bir devlet haline düşeceği ümit edilmektedir⁵⁸.

Osmanlı Devleti'nin Almanya ile ittifak yapması, "Yalnızlaşma"nın getirdiği bir sonuçtur. Balkan Savaşı ile askeri zaafiyeti ortaya çıkan Osmanlı Devleti için, onu özellikle Rusya'ya karşı koruyacak bir müttefik lazımdı. Avrupa'nın bir savaşa sürüklenme ihtimali de bu endişeyi arttırdı. Özellikle İngiltere ve Fransa'nın Rusya ile müttefik olmaları ve Rusya'nın Boğazlara yönelik planları Osmanlı Devleti'nin endişeye sevk ettiğinden, Almanya ile ittifak yapmaya itti⁵⁹. Nitekim Almanya ile yapılan ittifak metnine bakıldığında da bu görülmektedir. Anlaşmanın ilk maddesi her iki tarafın Avusturya-Sırbistan anlaşmazlığında tamamiyle tarafsız kalacaklarını bildirirken Rusya faktörünün savaşa dâhil olmada belirleyici olduğu görülmektedir⁶⁰.

Almanlarla ittifak görüşmesi yapabilmek için Padişah'tan yetki belgesi isteyen Sadrazam Said Halim Paşa; özellikle Balkan Savaşları sonrası müttefik bulmakta zorlandıklarını, Yunanistan'a bile müracaat ettikleri halde bir cevap alamadıklarını belirterek, Almanlar ile yapılacak ittifakın devletin geleceğini kurtaracağını vurgulayarak Padişahı iknaya çalışmıştır⁶¹. Diğer taraftan bu ittifak ile Almanya, özellikle Osmanlı Devleti'nin jeopolitiğinden faydalanarak, Osmanlı Devleti'ni doğu hakimiyeti için hem kalkan hem de sıçrama tahtası olarak kullanmayı amaçlamıştır. Nitekim bu ittifak ile Almanya'nın bir çembere alınması mümkün olmazken, Rusya ile müttefiklerinin bağlantısı da kesilmiştir. Diğer taraftan cihad ilan edilmesi ile birlikte

⁵⁸ Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, 55.

⁵⁹ Shaw, *a.g.e.*, 58; Aydemir, *a.g.e.*, 504-505; Erol Mütercimler, *Gelibolu*, Alfa Yayınları, İstanbul 2005, 9; Fromkin, *a.g.e.*, 30-31.

⁶⁰ Osmanlı İmparatorluğunun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları İle Harbe Girişi, 61.

⁶¹ Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, TTK Yayınları, Ankara 1984, 114.

Mısır ve Hindistan'da çıkacak ayaklanmalar ile İngiltere'ye darbe vurulması planlanmıştır⁶².

Almanya ile Osmanlı Devleti arasında 2 Ağustos 1914 tarihinde imzalanan ittifak anlaşması⁶³, her ne kadar ilk maddesinde Avusturya ile Sırbistan ihtilafında tarafsızlık gözetileceğine dair hüküm içerse de ikinci maddede yer alan, Rusya'nın bu gerilim esnasında fiili askeri tedbirlere başvurması durumunda Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti ve Almanya'nın ortak hareket edecek olmaları hükmü aslında Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi demektir. Çünkü Almanya bu ittifak anlaşmasını imzalamadan önce, Rusya'nın 31 Temmuz'da genel seferberlik ilanını fiili askeri tedbir sayarak 1 Ağustos 1914'te Rusya'ya savaş ilan etmişti⁶⁴. Diğer taraftan anlaşmanın üçüncü maddesinde yer alan, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi durumunda, Türkiye'de bulunan Alman askeri heyetinin kalması ve bu heyetin ordunun sevk ve idaresinde kesin bir yetkiye sahip olması durumu, savaş durumunda Osmanlı Ordusu'nun Alman idaresine geçeceğini göstermektedir⁶⁵. Diğer taraftan bu anlaşmadaki temel yükümlülükler tek taraflı olup, Almanya Savaşa girerse Osmanlı Devleti de girecekken, Eğer Osmanlı topraklarına düşman kuvvetleri saldırırsa Alman askerlerinin Türk topraklarını savunacağı maddesinin iki devlet sınır komşusu olmadığından uygulaması mümkün değildir. Bu ittifak Alman elçisi Vangenheim tarafından İttihat Terakki'nin liderlerine adeta dikte ettirilmiştir. Bu anlaşmanın kahramanları ise, Alman Sefiri ile Harbiye Nazırı Enver Bey, Dâhiliye Nazırı Talat ve Meclis-i Mebusan Reisi Halil Bey'di⁶⁶. Bu ittifak anlaşması, Osmanlı Devleti'ni İtilaf grubuyla anlamlı

⁶² Karal, *a.g.e.*, 380.

⁶³ Aydemir, *a.g.e.*, 517-519. Almanya İttifak Anlaşması Sadrazam Said Halim Paşa'nın yalısında imzalanmıştır. Bu ittifak metni imzalanmasından çok sonra kabineye sunulmuştur. Nitekim 17 Ekim 1914'te hükümet üyelerince imzalanmıştır.

⁶⁴ Karabekir, *Birinci Dünya Savaşı Anıları*, 57. Kazım Karabekir, 1 Ağustos'ta Almanya'nın Rusya'ya savaş ilanına karşın, 2 Ağustos'ta yapılan Osmanlı-Alman ittifakının birinci maddesinde yer alan ve her iki devletin Avusturya-Sırbistan harbinde tarafsız kalacağı hükmünü değerlendirirken: Almanya ile ittifak metninin Avusturya ultimatomundan hemen sonra hazırlandığını ancak bu tarihte Avusturya ile Rusya'nın arasını bulmaya çalışan Alman İmparatorunun Ruslar aleyhine böyle bir ittifakı hemen imzalamadığını ifade etmektedir.

⁶⁵ Karal, *a.g.e.*, 381-382.

⁶⁶ Aydemir, *a.g.e.*, 512, 517.

bir diyalogtan kopardığı gibi savaşta Almanya'yı desteklemek zorunda bırakmıştır⁶⁷.

Almanlar ile ittifak imzalanmasından bir gün önce, 1 Ağustos 1914 tarihinde, Osmanlı Devleti'nin savaşta kaderini tayin eden ve Türk kamuoyunu İngiliz karşıtı haline getiren çok önemli bir olay meydana geldi. İngiltere, Donanma-i İane Cemiyeti marifeti ile toplanan paralar ile sipariş edilen Sultan Osman zırhlısına el koydu. Aynı şekilde, teslimi beklenen Reşadiye Dretnotunun da İngiliz Donanmasına teslim edilmesi kararlaştırıldı. Gemileri almaya giden Osmanlı heyetine gemilerin teslim edilmemesi⁶⁸ ve ödenen paranın da iade edilmemesi, Osmanlı kamuoyunda İngiltere'ye karşı büyük bir öfkeye sebep olurken⁶⁹, Alman İttifak Anlaşmasının imzalanmasını da hızlandırmıştır. Oluşan hayal kırıklığı⁷⁰, Alman zırhlıları Goben ve Breslau'nun gelişiyile birlikte, ümide ve Alman taraftarlığına dönüşmüştür. 10 Ağustos 1914'te, İngiliz Donanmasından kaçan Goben ve Breslau isimli iki

⁶⁷ Edward J. Erickson, *Size Ölmeyi Emrediyorum*, Kitap Yayınları, İstanbul 2003, 39.

⁶⁸ Serhat Güvenç, *Osmanlıların Dretnot Düşleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008, 38, 50-51. Reşadiye Dretnotu 3 Eylül 1913'de Vickers Tersanesi'nden Tefik Paşa'nın kızı Naile Hanım tarafından denize indirildi⁶⁸. Brezilya tarafından sipariş edilen Rio De Janerio Dretnotu, Aralık 1913'te Osmanlı Devleti tarafından satın alındığında önemli ölçüde tamamlanmıştı⁶⁸.

⁶⁹ David Fromkin İngilizlerin teslim etmediği gemilerden Reşadiye ile ilgili oldukça ilginç iddia ortaya atmaktadır: Reşadiye gemisi 1913 yılında tamamlanıp suya indirilmiş, ancak bu gemi için modern liman tesislerinin olmayışı teslimatı geciktirmiştir. İngiliz deniz misyon şefi Amiral Limpus, yapılacak olan bu rıhtım tesislerinin İngiliz Vickers ve Ramstrong Whitworth şirketlerince inşa edilme iznini Osmanlı Devleti'nden almıştır; Fromkin, *a.g.e.*, 51-52; Fromkin'in bu iddialarını doğrulayan bir takım kayıtlar Osmanlı arşivinde mevcuttur. 12 Ocak 1914 tarihli belgede Armstrong ve Vickers şirketlerince İzmit'te bir saç havuz ve tersana inşaatı yapımı için mukavele akdedildiği görülmektedir; Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), BEO, 4248/318538; Güvenç, *a.g.e.*, 53. Osmanlı Devleti'nin Sultan Osman Dretnotunu Yunanistan ile sıkı bir rekabet sonucu almasında, Osmanlı liman ve rıhtımlarının ıslahı ihalesi önemli rol oynamıştır. 16 Aralık 1913 tarihinde yeni kurulan donama için yapılacak yeni havuz ve liman tesislerinin ihalesi, Amiral Limpus'un da girişimleri ile Vickers-Armstrong şirketine verilmiştir. Beşikçi, *a.g.e.*, 54. Beşikçi ise bu durumu açıklarken, Sultan Osman Temmuz 1914'te ve Reşadiye ise 1915 yılı başlarında hazır olacaktı diyerek, bu gemilerin Temmuz ayı boyunca teslim edilmediğini ve nihayetinde doklarında bekleyen gemilere İngiltere'nin 2 Ağustos 1914'te el koyduğunu ifade eder.

⁷⁰ Shaw, *a.g.e.*, 62; Edward J. Erickson, *Dünya Savaşı Tarihi: 1. Dünya Savaşı'nda Osmanlı*, 4, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, 24.

Alman zırhlısının Çanakkale Boğazını geçerek Osmanlı Devleti'ne sığınması ve sonrasında bunların Yavuz ve Midilli isimlerini alarak Osmanlı Donanması'na katılmaları bu duruma sebebiyet vermiştir⁷¹.

İngilizlerin, Almanlara karşı deniz üstünlüğünü devam ettirme gerekçesiyle Sultan Osman ve Reşadiye gemilerine el koyması⁷², hiçbir hukuki gerekçeye dayanmayan siyasi bir karar olarak tarihe geçti⁷³. Churchill, 27 Temmuz 1914'te savaş bunalımı için tedbirler almaya başladığında, İngiltere'nin Almanya karşısında 7 dretnotluk bir üstünlüğü vardı. Savaşın kısa süreceği de dikkate alındığında Osmanlı Devleti tarafından sipariş edilen gemilerin İngiltere için önemi daha da artmıştı. İngiltere'nin Türk gemilerini gaspetmesinde etkili olan bir diğer faktör de, bu gemilerin Almanların eline geçme ihtimalidir. Osmanlı Devleti'nde artan Alman nüfuzu ve İngiltere'nin Rusya ile ittifakı bu gemilerin Almanların eline geçmesi ya da kendisine karşı kullanılması tehlikesini de beraberinde getirmişti. Almanların Osmanlı'ya ait bu gemilerin Kuzey Denizindeki Alman Donanmasına katılacağına dair inançları dikkate alındığında⁷⁴ el koyma kararı anlaşılır olmaktadır. Ancak İngilizlerin bu oldubittiği Alman tehlikesine bağlamaları yaptıkları hareketi hukuka uydurmakla ilgilidir.

İngiltere, Osmanlı Devleti'ne sığınan iki Alman gemisini, el koyduğu gemiler çerçevesinde değerlendirdi ve bu gemilerin Çanakkale Boğazı'ndan geçip Osmanlı Donanmasına satın alma yolu ile

⁷¹ Karal, *a.g.e.*, 384-385.

⁷² Güvenç, *a.g.e.*, 71-76. İngiliz Bahriye Nazırı Churchill, 28 Temmuz 1914'te İngiliz ve Alman muharebe gemilerinin sayıları karşılaştırılırken, Bahriye Nezareti İstihbarat Şube Müdürü'ne Osmanlılar için inşa edilen iki dretnotun da İngiliz hesabına yazılması emrini vermiştir. Sultan Osman gemisinin bir türlü teslim edilemeyen kış topları ve bunlar eksik bir şekilde deneme seyrine çıkmış olması, Osmanlı Bahriye Nezaretini İngilizlerin işi geciktirdiğine dair endişeye sevk etmiştir. Bunun üzerine gemiyi teslim almak üzere görevlendirilen mürettebatın bir kısmı 29 Temmuz'da İngiltere'ye vardı. İngilizler ise bu tarihte el koyma kararına hukuki bir bahane aramaktaydı. Osmanlı Devleti 1 Ağustos saat 14:30'da geminin son taksidini ödediği sırada Armstrong Tersanesi yetkilileri, Rauf Bey'e İngiliz Bahriye Nezareti'nin kendilerine gönderilen el koyma kararını tebliğ ettiler. Reşadiye el konulduğu ise büyükelçi Tevfik Paşa'ya tebliğ edildi. Bu karar sonrası Sultan Osman HMS Agincourt ve Reşadiye ise HMS Erin olarak İngiliz Donanması'na dahil oldular.

⁷³ Güvenç, *a.g.e.*, 4.

⁷⁴ Fromkin, *a.g.e.*, 52, 57.

katılmasının bu konu ile bağlantılı olduğuna hükmetti. Her ne kadar iki Alman gemisi kamuoyunda böyle bir etki yapsa da Almanların asıl gayesi Osmanlı Devleti'ni savaşa sokmaktı. Nitekim Goben ve Breslau'ya rağmen İngiltere'nin savaş ilan etmemesi Berlin'de hayal kırıklığı yarattı. Akabinde, Alman ve Avusturya elçileri devletlerinden Osmanlı'yı savaşa dâhil edecek bir eyleme itme noktasında baskı gördüler⁷⁵. Haddizatında bu iki gemiye Akdeniz'den İstanbul'a gitme emri de Berlin tarafından verilmiştir⁷⁶.

Goben ve Breslau'nun Osmanlı Donanmasına katılmasında devletin Karadeniz güvenliğinin sağlanması etkili oldu. Bu gemilerin gelmesini Enver Paşa 1 Ağustos 1914'de Almanya'dan talep etmiş ve bu istek Wangenheim ile Liman Von Sanders tarafından da desteklenmişti. Sanders, 2 Ağustos'ta Berlin'e yazdığı telgrafta, bu gemilerin gelişinin; Karadeniz'deki serbestliğin bütün harekâtlar açısından önemine işaret ederek yararlı olacağını ifade etti⁷⁷.

Diğer taraftan Sultan Osman Dretnotunun teslim edilmemesinde Rusya'nın da etkisi olmuştur. Rus Hariciye Nazırı Sazonof, Londra Büyükelçisi Kont Benckendorff'a gemilerin Osmanlı heyetine teslimini engellemeye çalışması ve bu durumun kendileri açısından ne kadar önemli olduğunu İngiliz mevkidaşı Grey'e vurgulama talimatı verdi⁷⁸.

Osmanlı Devleti, her ne kadar 2 Ağustos 1914'te Almanya ile ittifak anlaşması imzalamış olsa da İtilaf Devletleri ile görüşmeye devam etti. Bu görüşmelerden bir sonuç çıkmamasına rağmen özellikle İngiltere, diplomasiye devam ederek Osmanlı Devleti'nin savaşa girişini geciktirmeye çalıştı. Nitekim İngiltere, Goben ve Bresslau'nun Çanakkale Boğazı'ndan geçişine de, kapitülasyonların kaldırılma kararına da çok sert bir tepki vermedi. İngiltere'yi böyle davranmaya iten sebep ise, Hint Müslümanlarının İslam propagandasından

⁷⁵ Fromkin, *a.g.e.*, 60-61

⁷⁶ Hart, *a.g.e.*, 97

⁷⁷ Aksakal, *a.g.e.*, 118, 125.

⁷⁸ Aksakal, *a.g.e.*, 145; Karabekir, *Birinci Dünya Savaşı Anıları*, 29. Kazım Karabekir, henüz 7 Temmuz 1914'te Cemal Paşa'nın Fransa ziyareti sırasında İngilizlerin dretnotu vermeme kaygısı taşımakta ve bu gemilerin İstanbul'a gelmemesi için Rus ve Yunan girişiminden endişe ettiği anlaşılmaktadır.

etkilenme ihtimali ve Süveyş Kanalı'nın güvenliği⁷⁹. Diğer taraftan İngilizler ve Fransızlar, Osmanlı Devleti'ni tarafsız kalma konusunda ikna etmeye çalıştı, fakat bu konuda iki devletin Rus yayılmacılığına karşı Osmanlı'yı koruyacaklarına dair "çelikten dökülmüş" İngiliz-Fransız garantisi verememeleri sebebiyle⁸⁰ bu mümkün olmadı. Nitekim, Rus ittifakına bağımlı olan İngiliz ve Fransızlar böyle bir garantiyi vermeyip ancak savaş dönemini kapsayacak garantiden bahsettiler. Buna mukabil Osmanlı Devleti, Almanya ile ittifak anlaşması imzalamış olsa da dünya kamuoyuna tarafsızlığını bildirmeye devam etti. Nitekim 17 Ağustos 1914 tarihinde Dâhiliye Nezaretinden vilayetlere gönderilen şifrede Osmanlı Devleti'nin Avrupa Harbi karşısında tarafsız kalmaya karar verdiği belirtilerek bu konuda Osmanlı Ajansı dışındaki haberlere itibar edilmemesi gerektiği vurgulandı⁸¹.

Osmanlı Devleti her ne kadar tarafsız olduğuna dair açıklamalar yapsa da iç yazışmalar savaş ihtimalinin güçlendiğine işaret etmektedir. Dâhiliye Nezâreti ile Yemen Vilâyeti arasındaki yazışmalarda; halkda heyecana sebep olmadan ve İngilizlere hissettirmeden muhtemel tecavüzlere karşı tedbirler alınması ve olası bir müdahale karşısında derhal müdafaya geçilmesi istenmekteydi⁸².

Almanlar, ittifak anlaşması ve özellikle Yavuz ile Midilli'nin geliş sonrası Osmanlı Devleti'ne savaşa girme yönündeki baskılarını arttırdı. 10 Ağustos'ta 1914'te Alman Genelkurmayının Enver Paşa'ya gönderdiği yazıda, İstanbul'un bir önce savaşa girmesi ve Rus-İngiliz hakimiyetinde bulunan Müslüman beldelerde isyan çıkarılması için çalışılması istendi⁸³. Ancak Osmanlı Hükümeti, savaşa girmek için seferberliğin tamamlanmasını, Bulgaristan ve Romanya'nın durumlarının beklenmesini gerekli gördüğünü açıkladı. Diğer taraftan Almanlar, bu tarihlerde ittifaka katılmak için mütereddit olan Bulgaristan ve Romanya'nın ikna olması için, Yavuz ve Midilli'nin

⁷⁹ Renouvin, *a.g.e.*, 297.

⁸⁰ Macfie, *a.g.e.*, 131; Ali Vasıb Efendi, *Bir Şehzadenin Hatıratı*, Yay. Haz. Osman Selahaddin Osmanoglu, YKY Yayınları, İstanbul 2012, 79.

⁸¹ Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, 44

⁸² Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, 49

⁸³ Aksakal, *a.g.e.*, 117. Alman Başbakanı Betmann Hollweg, Wangenheim'e Osmanlı Devleti ile ittifak anlaşması imzalanması emrini, Osmanlı kuvvetlerinin askeri operasyonları derhal üstlenmesi koşuluyla vermiştir.

Karadeniz'e çıkıp Rus Donanmasını batırıp, limanlarını bombalamasını tavsiye ettiler⁸⁴.

Osmanlı Devleti, Almanların Karadeniz'de Ruslara saldırı tavsiyelerini kabul etmedi ve öncelikle Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan ile ittifak anlaşmaları yapmak istedi. Ancak yapılan görüşmelerde, Romanya ve Yunanistan konusunda bir ilerleme kaydedilememişse de Bulgarlarla⁸⁵ bir savunma anlaşması imzalanabildi. Osmanlı Hükümeti bu müzakereleri yürüttüğü sırada Alman kuvvetlerinin, 3 Eylül 1914'te, Paris'i almak üzere taarruzları başlamıştı. Osmanlı Devleti, Fransa'nın düştüğü bu zor durumdan istifade ederek, 9 Eylül'de kapitülasyonların kaldırdığını ilan etti ve bu durum gazetelerde "Kurtuluş Beratı", "Bağımsızlık Günü" gibi manşetlerle duyuruldu⁸⁶. Osmanlı Devleti'nin bu kararı Avrupalı devletlerde şok etkisi yaparken, en büyük tepki ise müttefik Almanya'dan geldi⁸⁷. Almanya'nın İstanbul'daki elçisi Wanenheim, Maliye Nazırı Cavid Bey'e hakaretler ve tehditler savurmaktan geri durmadığı gibi, İtalyan elçisi marifeti ile altı büyük Avrupa Devleti'nin ortak bir metinle Osmanlı'ya protesto notası vermelerini organize ett⁸⁸. Alman Elçisi'nin bu duruma şiddetli tepki göstermesinin sebebi Osmanlı Devleti'nin istediğini almanın verdiği rahatlıkla savaşa girmeyebileceği endişesiydi. Çünkü Wangenheim, 6 Ağustos 1914'te Sadrazam'a verdiği mektupla, Osmanlı Devleti'nin Almanya ile imzaladığı ittifak şartlarına uyması durumunda kapitülasyonların kaldırılmasına yardım edeceğini bildirmekteydi. Diğer taraftan aynı tarihlerde savaş sonuna kadar tarafsız kalması halinde kapitülasyonların kaldırılması hususunda, Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında görüşmeler başlamak üzereydi. Tüm bu gelişmelerin üzerine Osmanlı Devleti'nin 9 Eylül 1914'te kapitülasyonları kaldırdığını yabancı elçiliklere bildirmesi Almanya'yı endişeye sevk etti. Nitekim bu karar üzerine Almanya, Osmanlı Devleti'nin İtilaf grubuyla anlaşığından da şüphelendi⁸⁹.

⁸⁴ Karal, *a.g.e.*, 389.

⁸⁵ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, Filiz Yayınevi, İstanbul 1995, 466

⁸⁶ Karal, *a.g.e.*, 390.

⁸⁷ Türkgeldi, *a.g.e.*, 115.

⁸⁸ Bayur, *a.g.e.*, 165-168; Karal, *a.g.e.*, 384-385.

⁸⁹ Bayur, *a.g.e.*, 165.

Almanlar, Marne Muharebesinde yenilmeleri ile birlikte Osmanlı Devleti ile ittifaka daha fazla muhtaç hale geldiklerinden bu konuyu uzatmaktansa bir oldu-bitti ile Osmanlıları savaşa sürüklemenin daha doğru olacağına karar verip bu yönde hareket ettiler⁹⁰.

Marne Bozgunu ve Avusturya-Macaristan'ın, Rusya'ya karşı Galiçya'daki saldırısının sonuçsuz kalması üzerine; Almanya, Rus kuvvetlerinin bir kısmının Kafkasya'da oyalamak ve İngiltere'yi Mısır'ı korumaya zorlamak için Osmanlı Devleti'nin biran önce savaşa katılmasını istemeye başladı. İstanbul'daki Alman elçisi de bu yöndeki çalışmalarını arttırdı. Ancak savaşın başında müttefiklerin karşılaştığı yenilgiler Osmanlı devlet adamlarını daha ihtiyatlı davranmaya sevk etti⁹¹.

Amiral Souchon'un 9 Eylül 1914'te Osmanlı Donanması Birinci Komutanlığı'na getirilmesi ile birlikte Almanlara bu oldu-bittiye sağlayacak fırsat doğdu. Nitekim Souchon, Almanya tarafından daha önce Akdeniz Müttefik Kuvvetleri Donanma Komutanlığına atandığı için Bahriye Nazırı Cemal Paşa'dan bağımsız hareket etmeye başlamış ve bu durum Osmanlı Hükümeti tarafından da hoş karşılanmamıştır⁹². Ancak, Amiral'in bu serbestliğinin arkasındaki isim muhtemelen Enver Paşa'dır. Enver Paşa ile savaş sırasında beraber çalışan von Kress, Enver Paşa ile ilgili değerlendirmesinde, onun savaşın yönetiminde bir tek başkomutanlık gereğini açık olarak kavradığını ve kendi isteği ile Alman sevk ve idaresini kabul ettiğini belirtmiştir⁹³.

Almanya ile ittifak anlaşmasının imzalanmasından savaşa girişimize kadar geçen süre içinde İstanbul'da bulunan Alman Heyeti, Osmanlı Devleti'ni savaşa dâhil edebilmek için çaba harcadı. Uzun süren bu tereddüt dönemini kendi çıkarları açısından zararlı bulan Almanlar, hükümeti kesin bir karara sürüklemek için teşebbüslerine devam ettiler. Almanları bu derece telaşlandıran ise Batı Cephesinde

⁹⁰ Karal, *a.g.e.*, 391.

⁹¹ Renouvin, *a.g.e.*, 295; Uçarol, *a.g.e.*, 466.

⁹² Nazmi Eroğlu, *Cavid Bey*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008, 69. Amiral Souchon'un, Berlin'den emir almakta ısrar etmesi karşısında, Gemiler Karadeniz'e çıkarsa ne yapılacağı gündeme geldiğinde, Cavid Bey Karadeniz Boğazı'ndaki topçu bataryasına, böyle bir girişim durumunda Alman gemilerinin vurulması emrinin verilmesini ister.

⁹³ Karal, *a.g.e.*, 391-392.

yaşananlar oldu. Marne'de alınan netice Alman planlarını altüst ederken, sayıları milyonlardan ibaret olan Rus ordularının Alman ve Avusturya sınırındaki tehditkâr duruşları, Osmanlı Devleti'nin savaşa dahlini Almanya açısından kaçınılmaz bir hale getirdi. Almanların yeni bir müttefik aramalarında İtalya'nın savaşa seyirci kalan tavrı da etkili oldu. Cephelerde bunlar yaşanırken, Amiral Souchon ise Karadeniz'e açılarak savaşa sebep olacak girişimler yapma arzusundaydı⁹⁴.

Savaş Kararı Tartışmaları ve Beklenen Son

1914 yılının Eylül Ayı sonundan itibaren yaşanan gelişmeler, adım adım Osmanlı Devleti'ni savaşa sürükledi. İlk olarak Osmanlı Devleti, Çanakkale Boğazını mayınlayarak yabancı ticaret gemilerine kapattı⁹⁵. Ardından Amiral Souchon'a 5 Ekim'de Karadeniz'e talim yapmak için çıkış izni verildi. 20 Ekim 1914'te Almanya, Osmanlı Devleti'ne savaşa kullanılmak üzere 5 milyon Türk lirası borç verirken, aynı gün Enver Paşa, Alman Genelkurmayınca hazırlanan savaş planının yürütülmesi için mutabakata vardı. Harekete geçme emri Souchon'a bırakılan plana göre Osmanlı Donanması, savaş ilan etmeksizin Rus filosunu batırarak Karadeniz'de üstünlüğü ele geçirecekti. Bu karar sonrası Alman Elçisi 24 Ekim'de, Sadrazam Said Halim Paşa, Enver-Talat ve Cemal Paşalar ile Mebuslar Meclisi Başkanı Halil Bey'in şerefine öğle yemeği verirken, bu yemek o gün Osmanlı Donanması'na verilen emirler sebebiyle önemli hale geldi. Nitekim Enver Paşa'nın verdiği emirde; Karadeniz'de Türk filolarının üstünlük kazanması için Rus filosu nerede bulunursa savaş ilan edilmeksizin hücum edilmesini istenmişti. Yine aynı gün Bahriye Nazırı Cemal Paşa da, bütün gemi komutanlıklarına verdiği emrinde, özetle donanmanın Karadeniz'de talimde olduğu sırada Amiral Souchon

⁹⁴ Akçura, *a.g.m.*, 60-61.

⁹⁵ Türkgeldi, *a.g.e.*, 116. Sultan Mehmed Reşad, bu durumu gazetelerden öğrenerek, bu durumun İngiltere ile aramızda savaşa sebep olabileceği endişesi ile durumu Sadrazamdan sordurmuş ve Sadrazam Said Halim Paşa, İngiliz donanmasının, gemilerimizin Boğazlara giriş çıkışına engel olmaları sebebiyle böyle bir kararın alındığını ifade ederek, bunun bir savaşa sebep olamayacağını söylemiştir. Sanders, *a.g.e.*, 20. Sultan'ın gazetelerden okuduğu gelişmeler bununla sınırlı değildir. Enver Paşa'nın Harbiye Nazırı olduğunu da aynı şekilde öğrenmiştir. Enver Paşa'nın genç yaşta çok üs makamlara gelmesi ve Saray'dan evlenmek suretiyle kendisine prens pozunu vermesi, Padişah'ın İttihat Terakki Komitesi karşısındaki acizliğini gösterir.

tarafından verilecek her emre harfiyen uyulmasını istedi⁹⁶. Ancak bu iki emirden hükümetin tamamının haberi olmadığı, bir gün sonra yapılan Heyet-i Vükela toplantısından da anlaşılmaktadır. Nitekim bu toplantıda Almanya'nın yanında savaşa girme kararı tartışılmış ve sonuçta savaşa meydan verecek hallerden kaçınılmasına karar verilmiştir. Ancak, hükümetin bu kararına rağmen, 27 Ekim'de Karadeniz'e açılan Amiral Souchon komutasındaki Osmanlı Donanması, 29 Ekim'de Ruslara yaptığı saldırı ile Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesine neden oldu. Bu haberin İstanbul'a ulaşması ile savaş taraftarlarında sevinç hakim olurken⁹⁷, Sadrazam Said Halim Paşa "Memleketin hayatı ile oynuyorsunuz" diyerek tepkisini dile getirmiştir⁹⁸.

Osmanlı Devleti 29 Ekim 1914'te Karadeniz saldırısı ile harekete geçtiğinde, Osmanlı Ordusunda bulunan Alman General Goltz, Enver Paşa'ya gönderdiği tebrik telgrafında; eski Türkiye'nin artık bir hamlede eski görkemli günlerine dönme fırsatını yakaladığını ifade etmiştir. İttihatçılar ise Almanya ile ittifak ve savaştan, imparatorluğun bağımsızlık ve güvenliğinin yeniden sağlanmasını umuyorlardı⁹⁹.

⁹⁶ Bayur, *a.g.e.*, 235; Artuç, *a.g.e.*, 202.

⁹⁷ Liman Paşa, "Tanrıya Şükür" diyerek sevincini belli etmiştir: Bayur, *a.g.e.*, 241.

⁹⁸ Karal, *a.g.e.*, 394-395; Türkgeldi, *a.g.e.*, 117. Ali Fuad Türkgeldi, bayram tebriği için Sadrazamı ziyarete gittiklerinde, Sadrazam Said Halim Paşa'nın kendilerine "Almanlar bizi harbe sokmak istiyorlar. Harbe girmeliydik ama onların istedikleri zaman değil, bizim uygun göreceğimiz zaman." dediğini aktarmaktadır. Diğer taraftan Karadeniz'de Osmanlı Donanması'nın Rus hedeflerine saldırdığından Padişah'ın haberi sonradan olmuştur. Kurban Bayramının Arefe gecesi (30 Ekim 1914), Başmabeynci Tevfik Bey tarafından uyandırılan Ali Fuad Bey haberi almışsa da bunu teyit etmek için aradıkları Enver Paşa uyuduğunu söyleyerek, Cemal Paşa'da bir ziyafette olduğunu beyan ettiğinden görüşmemişler, ancak sabah Bayram Selamlandığında Padişaha durum aktarılmıştır. Aynı gün Çanakkale Boğazı'na İngiliz ve Fransız Donanmaları saldırarak Boğaz'ı zorlamaya başlamışlar ve bu durum İstanbul'un düşeceğine dair korkuları da beraberinde getirmiştir. Özellikle 1915 yılından itibaren bu endişe artmış ve Saltanat ile Hükümetin Eskişehir'e nakli kararlaştırılarak Mefruşat Müdürü Hacı Akif Bey, Eskişehir'e gönderilerek Padişah ve maiyyeti için ayrı ayrı haneler ayarlanmıştır. Saraydaki hazine ve değerli eşyalar da ihtiyaten sandıklarla Konya'ya nakledilmiştir. Hatta, sabık Padişah Abdülhamid'in de götürülmesi planlanmış ve kendisine hazırlıklarını yapması için başmabeynci Tevfik Bey gönderilmişse de, sabık Padişah bu gidişin dönüşü olmaz diyerek Sultan'ı İstanbul'u terk etmemesi hususunda uyarmıştır.

⁹⁹ Aksakal, *a.g.e.*, 20.

Fromkin, İttihatçıları tanımlarken; savaş öncesi iktidarı ele geçiren genç ve hırslı insanların Padişahı sembolik bir konuma düşürdüklerini ve sonrasında da imparatorluğu modern dünyanın yok etmesine fırsat vermeden; hem sebebi hem de sonucu oldukları karışıklıklar neticesinde yıktıklarını ifade eder¹⁰⁰.

Osmanlı Devleti'nin resmi savaş ve cihad ilanı 11 Kasım 1914 tarihi olup, bu metinde geçen ifadeler oldukça şaşırtıcıdır¹⁰¹. Devletin savaşa girmesine sebep olan Donanma-ı Hümayun'un Karadeniz saldırısının detayları verilirken; Karadeniz Boğazı'na mayın dökmek üzere hareket ettiği anlaşılan Rus gemilerine müdahalede bulunulduğu ve tarafsızlığın devamı için Rusya'ya tahkikat önerilmesine rağmen, Rusya'nın Osmanlı topraklarına saldırdığı ifade edilmektedir. Yine Rusya gibi, İngiltere ve Fransa'nın da aynı yolu izleyerek Çanakkale ve Akabe taraflarına saldırdıkları vurgulanmıştır. Ancak burada donanmanın Sivastopol Limanına yaptığı saldırıdan hiç bahsedilmemiş olması dikkat çekicidir.

Macfie, Osmanlı Hükümeti'nin İttifak Devletleri safında savaşa girme kararının aldığı en mühim kararlardan olduğunu, ancak bunun yeterince tartışıldığı bir hükümet ortamında değil, Enver Paşa'nın başını çektiği ve anayasal kaygılar taşımayan bir grup tarafından alındığını ifade etmektedir¹⁰². Osmanlı'nın Savaşa girme noktasında neden acele ettiği sorusu burada tekrar gündeme gelmektedir¹⁰³. Almanların Marne'de düştükleri zor durum ve savaşı kazanma noktasında içlerinde yaşadıkları hayal kırıklığına rağmen, Osmanlı kurmay heyeti bu durumu neden görememiştir? Dönemin Tahran Sefiri Âsım Bey 6 Ağustos 1914 tarihinde Said Halim Paşa'ya gönderdiği telgrafnamede; devletin mali durumu, yorgunluğu, silah ve cephane durumu ile ulaşım problemleri nazar-ı dikkate alındığında İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilan ettiği bu ortamda savaşa dâhil olmanın tehlikeli olacağına dikkat çekmiştir. Asım Bey, devamında; ordunun seferberlik halinde beklemesinin pahalıya mal olduğunu, ancak savaşın gidişatının beklenerek duruma göre harbe

¹⁰⁰ Fromkin, *a.g.e.*, 37.

¹⁰¹ Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, 90.

¹⁰² Macfie, *a.g.e.*, 127

¹⁰³ Erickson, *a.g.e.*, 38: Erickson da burada aynı soruyu sormaktadır: Türkler açıkça tanımlanmış bir hedefleri yokken bu savaşa neden ve nasıl girmişlerdir?

dâhil olunması gerektiğini ifade ederken tarafsız kalmanın daha iyi bir yol olduğunu belirtmektedir¹⁰⁴.

Osmanlı sefirleri bu tarihlerde dışarıdan tespit ettikleri durumu payitahta aktararak özellikle tarafsız kalınması hususunda görüşlerini bildirmektedirler. Ancak metinlerin diline bakıldığında hem yukarıda raporundan bahsettiğimiz Tahran Sefiri Asım Bey'in hem de aşağıda değerlendireceğimiz Paris Sefareti raporu; Almanya ile 2 Ağustos'ta icra edilen ittifak anlaşmasından haberdar olunmadığını göstermektedir. Fransa Sefaretinden gelen bu raporda; Almanya'nın siyasi ve askeri durumunun fena görüldüğü ve tarafsızlığın mutlak surette ilan edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Diğer taraftan aynı raporda, Alman askeri heyetinin Osmanlı ordusunun başına geçirildiğine dair alınan duyumların Fransa'da büyük rahatsızlık meydana getirdiği ve böyle bir durumun Fransa ve Rusya ile dostane ilişkilerin devamına imkan vermeyeceğine dikkat çekilirken, bir an evvel ülkedeki yabancı subayların ülkelerine gönderilmeleri gerektiği ifade edilmektedir¹⁰⁵.

Sefaretlerden gelen raporlar Osmanlı Devleti'ni yöneten zümrenin, alınan kararlar konusunda tam bir bilgilendirme yapmadığını da göz önüne sermektedir. Diğer taraftan devleti savaşa sokan Karadeniz hadisesinden Padişah'ın bile sonradan haberdar olması durumu normal hale getirmektedir. Bu dönemde Berlin Sefiri, Mısır'ın nasıl işgal edileceğine dair Almanlar ile mütalaada bulunurken, Paris Sefâreti ise hala tarafsız olduğumuza dair dil dökmektedir. Rapordan anlaşıldığı üzere, Fransa'da Osmanlı Devleti'nin seferberliği ve bir Alman Subayının kumandanlığa getirildiğine dair haberler yayınlanmış ve bu Osmanlı Devleti aleyhine hava oluşturmuştur. Paris sefiri bu durumu, seferberliğin tedbir amaçlı olduğu ve kumandanlığa Alman subayın atanması gibi bir durumun söz konusu olmadığını gazetelere mülakat vererek açıklamaya çalışmıştır¹⁰⁶.

Almanya ile imzalanan ittifak anlaşması sonrası savaş senaryoları da iki taraf arasında gündeme gelmiştir. Almanya'nın Belçika'yı geçip Paris'e yürüdüğü tarihlerde, 3 Eylül 1914'te Berlin Sefiri Mahmut Muhtar Bey'den alınan telgrafta, Alman yetkililerle Mısır'a

¹⁰⁴ Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, 30-31.

¹⁰⁵ Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, 37-38.

¹⁰⁶ Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, 37-38.

düzenlenecek askeri hareketin mütalaa edildiği görülmekte ve bu plan dâhilinde Süveyş'e doğru mühimmat sevkiyatı için dekovil hattı döşenmesine kadar ayrıntılı çalışmaların yapıldığı anlaşılmaktadır¹⁰⁷.

Eylül ayına gelindiğinde Almanların Osmanlı Devleti'ne savaşa girmesi hususunda baskıları artmıştır. Alman Genelkurmay Başkanı Moltke, Marne harekâtının devam ettiği 4 Eylül 1914'te Liman von Sanders'e doğrudan gönderdiği telgrafta; Osmanlı Devleti'nden Karadeniz'de Odessa ve Mısır'da askeri hareket beklendiğini ifade etmektedir. Osmanlı idarecileri ise Bulgaristan'ın savaşa girmemesini gerekçe göstererek savaşa dâhil olmaktan kaçınmışlardır. Almanlar, 10 Eylül 1914'te aldıkları, Osmanlı Devleti Savaşa girene kadar subay, silah ve cephane isteklerinin karşılanmaması kararı ile baskılarına devam etmişlerdir. Aynı tarihlerde Kayzer, Amiral Souchon'a gönderdiği talimatta: Çanakkale savunması yeterli düzeye gelir gelmez, Karadeniz'de Rus filosunu etkisiz hale getirmek için hızlı bir harekât gerçekleştirmesi talimatı vermiştir. Bu emrin hemen arkasından Moltke'nin yerine gelen General Falkenhayn, Sanders'e gönderdiği telgrafta, Mısır'a düzenlenecek bir saldırının önemine işaret etmekte ve Osmanlı Devleti'nin desteğinin alınması için, Osmanlıların sunacakları planların da kabul edilmesini istemektedir¹⁰⁸.

Almanların Batı Cephesinde başarısız olan Marne girişimi ve ardından Avusturya ordularının Sırbistan karşısında beklenmeyen başarısızlıkları Almanya'nın safına katmaya çalıştığı devletlerde kararsızlığı arttırmıştır. Nitekim Bulgaristan, Berlin'den gelen mali yardım ve kaybettiği Makedonya topraklarını tekrar kazanma umuduyla ancak Ekim ortalarında ittifak anlaşmasını kabul etmiştir. Avusturya'nın, Sırbistan karşısında zor durumda kalmasıyla birlikte Berlin ve Viyana, Osmanlı üzerindeki baskılarını da arttırmışlardır. Nitekim Amiral Souchon, Kaiser'in 14 Eylül tarihli emri sonucu Karadeniz'e açılmak istemiş ve Enver Paşa'dan gerekli müsaadeyi almıştır. Ancak Enver Paşa'nın bu izni iptal etmesi Souchon'u kızdırmıştır. Enver Paşa'yı böyle davranmaya ise Meclis-i Vükela'da yaşanan tartışmalar mecbur bırakmıştır. Nitekim bu toplantıda, Sadrazam Said Halim Paşa,

¹⁰⁷ Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, 52.

¹⁰⁸ Aksakal, *a.g.e.*, 166-181.

donanmanın Karadeniz'e çıkışına, Almanların bunu Rusya ile olay çıkarmak için kullanabileceği gerekçesi ile karşı çıkmıştır¹⁰⁹.

Almanya'nın Paris'te saplandığı bataklık, Osmanlı Devleti'ni savaşa sokacak detayların daha fazla konuşulduğunu göstermektedir. Mahmut Muhtar'ın Berlin'den "Gayet Mahremâne" notuyla gönderdiği tahrirat da Mısır'ın işgal planının devreye sokulduğu anlaşılmaktadır. Henüz Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinden 15 gün önce 15 Ekim 1914'te Mısır'a yapılacak askeri harekât için Suriye'den sevkiyatın başladığı, hatta köprücü bile gönderildiği söylenmektedir. Aynı raporda bu girişimin başarıya ulaşması için kullanılacak topların büyüklüğüne kadar ayrıntılı çalışılmış ve Mısır'daki Müslümanların da ayaklandırılarak İngilizlerin iki ateş arasında kalması planlanmıştır. Diğer taraftan aynı raporda bu askeri hareketin başarıya ulaşmaması durumunda Süveyş'in hemen karşısında bulunacak Osmanlı Ordusunun barış şartlarına mühim tesir edeceği belirtilmektedir¹¹⁰. Bu raporlar Almanların savaşta Osmanlı'dan nasıl faydalanacaklarını açıkça göstermektedir. Diğer taraftan daha en başta zafer kazanılamasa bile Osmanlı için barış şartlarına tesir edecek şeklindeki ifade, daha en baştan bu harekatta müspet sonuç almanın zorluğuna işaret etmektedir.

Berlin Sefiri gönderdiği her iki tahriratta da savaşa girilmesi noktasında ve yürütülecek askeri harekatta izlenecek yolu vurgularken; Peşte Başşehbenderi Ahmed Hikmet Bey ise Avusturya'nın Rusya karşısında düştüğü zor durumdan hareketle tarafsızlığımıza hanel getirecek davranışlardan kaçınılması gerektiğini vurgulamaktadır¹¹¹. Bu raporda Ahmad Hikmet Bey, Avusturya'nın hem Rusya, hem de Sırbistan cihetinden gerilemekte olduğunu ancak matbuatta galibiyet haberlerinden başka malumat bulmanın mümkün olmadığını belirtmektedir. Diğer taraftan gazetelerde buna müdahale edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu raporda dikkat çekici diğer bir unsur da; Almanya'nın Paris harekatında uğradığı başarısızlığa hiç değinilmemiş olmasıdır. Avusturya ahvalinden son derece ayrıntılı ve iyi niyetli haberler verilmesine rağmen "Batı Cephesi"nden bahsedilmemiş olması, buradaki gelişmelerden haberdar olunmaması

¹⁰⁹ Aksakal, *a.g.e.*, 181-182.

¹¹⁰ Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, 62.

¹¹¹ Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, 57.

ya da Doğu Cephesindeki faaliyetlerin daha fazla önemsendiğinin göstergesidir. Osmanlılar için Rusya yakın tehditti ve Almanların Ruslar karşısında Ağustos 1914 sonunda kazandıkları Tannenberg ve Eylül'de başlayan Masur Gölleri Savaşları Enver Paşa'yı Rus topraklarından pay alınacaksa, Almanya zaferi tek başına kazanmadan harekete geçmesi gerektiğine inandırmış¹¹² ve nihayetinde Rus limanlarının bombalanmasıyla Osmanlı Devleti savaşa dâhil olmuştur.

Sonuç

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Sırbistan arasında başlayan kriz, kısa sürede Avrupa'yı topyekûn bir savaşa sürüklemiştir. İmparatorluğunun yaşamasını savaş üzerinden kurgulayan ve Arşidük Ferdinand'ın öldürülmesi ile Sırbistan'a savaş açmak için yeterli bahaneyi bulan Viyana yönetimi, 28 Temmuz 1914'te saat 11.00'deki savaş ilanı ile savaşın fitilini ateşlemiştir. Sömürge kaynakları yönünden önemli bir potansiyele sahip olan İngiltere ve Fransa, statükonun korunması için çaba sarf ederken; Almanya ve Rusya ise izledikleri daha agresif politikalarla savaşa gidiş sürecine katkı yapmışlardır. Diğer taraftan genel seferberlik emirleri ile Avrupa'da savaş iklimine girilmiş ve genelkurmay başkanlıkları yönetimde inisiyatifini alarak, savaşı durduracak diplomasinin işlemesine daha fazla müsaade etmemişlerdir. Yükselen milliyetçilik duyguları ve basın yayında yer alan ateşli yazılar da kamuoyunu psikolojik olarak savaşa hazırlamış ve ortada bir dünya savaşına gidecek spesifik sebepler yokken, bir hafta içinde Avrupa savaş alanına dönüşmüştür. Her şeye rağmen savaş fikri, devletlerin bilinçaltında oluşmuş; Almanya "Rus Silindiri"ni daha fazla büyümeden ezmek isterken, Rusya ise Batı sınırlarının Almanya'yı alt etmeden koruyamayacağını farkına varmıştır. Fransa, Sedan mağlubiyetinin acısını hiç unutmamış, özellikle halk bazında milliyetçilik duyguları savaş öncesi tavan yapmıştır.

Almanya kısa bir savaş beklentisi ile harp stratejisini belirlemiş ve Schlieffen Planı çerçevesinde bunu gerçekleştirmek istemiştir. Bu planın en önemli ayağı Fransa'yı kısa sürede savaş dışına itmek ve doğuya dönüp Rusya üzerine yürümek olarak kurgulanmıştır. 1914 Eylül

¹¹² Fromkin, *a.g.e.*, 63.

başında Marne hattına kadar gelen Almanların Paris yakınlarında Fransızlar tarafından durdurulması, savaşın gidişatını etkileyen en önemli olaylardandır. Marne hattında siper savaşına sürüklenen Almanların kısa savaş ümitleri ortadan kaybolmuş, bu durum ise müttefiklerine olan ihtiyacını ön plana çıkarmıştır.

Savaş öncesi Osmanlı Devleti ile ittifak konusunda ayak direyen Almanya'nın İstanbul büyükelçisi Wangenheim'in raporlarından da anlaşılacağı üzere böyle bir ittifakı kendileri için yük olarak gören Almanlar, Marne yenilgisi sonrası Osmanlı Devleti'ne savaşa girmeleri yönünde baskılarını arttırmışlardır. Osmanlı Devleti, savaş başında benimsediği silahsızlık ve bekle-gör politikasını ancak Ekim 1914 sonuna kadar devam ettirebilmiştir. Donanmanın Rus Limanlarını bombaladığı "Karadeniz Hadisesi" ile savaşa dâhil olmuştur. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinde devletin yaşamasını temin ve mali problemler etkili olmuştur. Savaş öncesi çeşitli devletlerle yürütülen ittifak girişimlerinden sonuç alınamaması ve Rus tehdidinin varlığı Osmanlı Devleti'nin İttifak grubuna yakınlaşmasına sebep olmuştur. Diğer taraftan 1 Ağustos 1914 tarihinde Almanlarla ittifak imzalamamızdan bir gün önce, İngilizlerin Sultan Osman dretnotuna ve akabinde Reşadiye zırhlısına el koymaları, Osmanlı idarecilerinde ve kamuoyunda büyük tepkiye sebep olarak Alman ittifakının imzalanmasını hızlandırmıştır. Ancak Almanlarla ittifak görüşmelerinin 24 Temmuz'da başladığı dikkate alınırsa, İngilizlerin Osmanlı gemilerine el koyarken bunların çıkacak bir savaşta kendilerine karşı kullanılma ihtimalini göz önüne aldıkları muhakkaktır. Bu olaydan on gün kadar sonra Goben ve Breslau isimli iki Alman savaş gemisinin Osmanlı Devleti'ne sığınması ve bunların satın alma yolu ile Osmanlı Donanmasına katıldıklarının ilanı, ülkede Almanya lehinde bir havanın oluşmasını temin etmiştir. Tüm bu gelişmelere ve Almanların baskılarına rağmen Osmanlı Devleti savaşa katılmamıştır. Almanlardan gelecek 5 milyonluk kredi konusunda sağlanan mutabakat sonrası Karadeniz Hadisesi'nin gerçekleşmesi, Osmanlı Devleti'nin savaşa giriş sebepleri arasında gösterilen mali durum konusunu da açıklamaktadır.

Nihayetinde, Osmanlı Devleti, 2 Ağustos 1914'te savaşı kazanma ihtimali olan Almanya ile ittifak anlaşması imzalamış, ancak Marne sonrası zaferden ümidi kalmayan Almanya'nın yanında savaşa girmiştir.

Kaynakça

- Akçura, Yusuf, "Osmanlı Devleti Umumi Harp'te Tarafsız Kalabilir miydi?", *Teori Dergisi*, 143 (Aralık 2001).
- Aksakal, Mustafa, *Harb-i Umumi Eşiğinde*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.
- Ali Vasıb Efendi, *Bir şehzadenin Hatıratı*, Yay. Haz. Osman Selahaddin Osmanoğlu, YKY Yayınları, İstanbul 2012.
- Artuç, Nevzat, *Cemal Paşa*, TTK Yayınları, Ankara 2008.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Enver Paşa*, 2, Remzi Kitapevi, İstanbul 1986.
- Aydın, Erdoğan, *Osmanlı'nın Son Savaşı*, Literatür Yayınları, İstanbul 2013.
- Barnes, Harry Elmer, *Who Started World War One*, The Barnes Review Washington 2010.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BEO, 4248/318538.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, 3/1, TTK Yayınları, Ankara 1991.
- Beşikçi, Mehmet, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2015.
- Christopher, Clark, *Sleepwalkers*, Penguin Press, London 2013.
- Durdu, Mehmet Burak, *Türk-İngiliz İlişkileri*, Babil Yayınları, İstanbul 2004.
- Erickson, Edward J., *Dünya Savaşı Tarihi: 1. Dünya Savaşı'nda Osmanlı*, 4, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.
- Erickson, Edward J., *Size Ölmeyi Emrediyorum*, Kitap Yayınları, İstanbul 2003.
- Eroğlu, Nazmi, *Cavid Bey*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008.
- Fromkin, David, *Barışa Son Veren Barış*, Epsilon Yayınları, İstanbul 2013.
- Güvenç, Serhat, *Osmanlıların Drenot Düşleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008.
- Hart, Basil Liddel, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, İşbankası Yayınları, İstanbul 2014.
- Hovard, Michael, *1. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, Edt. Jay Winter-Geoffrey Parker-Mary R. Habeck, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012.
- Karabekir, Kazım, *Birinci Cihan Harbine Neden Girdik*, 1, Emre Yayınları, İstanbul 1995.
- Karabekir, Kazım, *Birinci Dünya Savaşı Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, 9, TTK Yayınları, Ankara 1996.
- Kennedy, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1996.
- Macfie, A. L., *Osmanlı'nın Son Yılları*, Çev. Damla Acar-Funda Soysal, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003.
- McCarthy, Justin, *Osmanlıya Veda*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2006.

McMeekin, Sean, *1. Dünya Savaşında Rusya'nın Rolü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.

Muhtar, Mahmud, *Maziye Bir Nazar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999.

Mütercimler, Erol, *Gelibolu*, Alfa Yayınları, İstanbul 2005.

Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, 1, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2013.

Osmanlı İmparatorluğunun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları İle Harbe Girişi, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara 2014.

Renouvin, Pierre, *1. Dünya Savaşı ve Türkiye*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2004.

Sanders, Liman von, *Türkiye'de Beş Yıl*, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968.

Shaw, Stanford J., *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu Savaşa Girişi*, TTK Yayınları, Ankara 2014.

Stevenson, David, *1. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, Edt. Jay Winter-Geoffrey Parker-Mary R. Habeck, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012.

Summer, Ian, *Marne 1914*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2015.

Şakir, Ziya, *Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik*, Çatı Yayınları, İstanbul 2007.

Türkgeldi, Ali Fuad, *Görüp İşittiklerim*, TTK Yayınları, Ankara 1984.

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih*, Filiz Yayınevi, İstanbul 1995.